

1915.

Izhaja dvakrat na mesec.

9. seš.

SVETOVNA VOJSKA

Avstrija - Srbija, Črna gora

Vsebina: Boji med avstrijskimi in črnogorsko-srbskimi četami. -- Črtice.

Cena 60 vinarjev, četrletna
naročnina (6 sešitkov) 3 K.

Urejuje Ivan Podlesnik - Založila Katoliška Bukvarna

Črna gora.

prvem sešitku »Avstrija-Srbija-Črna gora« smo opisali razmere pred vojsko in začetkom vojske med Avstrijo in Srbijo in pa prve boje, ki so se vršili do konca meseca avgusta med avstrijskimi in srbskimi četami.

Ker je medtem posegla v boj tudi Črna gora, je treba, da se pečamo, preden bomo nadaljevali s popisom bojev med Avstrijo in Srbijo, tudi z razmerami med našo državo in kraljevino Črno goro.

Vojna napoved.

Dne 7. avgusta je došlo z Dunaja sledeče uradno poročilo: Kraljeva črnogorska vlada je avstro-ogrskemu poslaniku sporočila, da se smatra v vojnem stanju z Avstro-Ogrsko.

Poslanik je Cetinje zapustil.

Vojna napoved je bila izročena že dne 5. avgusta popoldne ob 5. uri 30 minut, vendar pa avstro-ogrskemu poslaniku ni bilo mogoče o tem obvestiti njegove vlade.

Vojna napoved Črne gore Avstrijcev ni presenetila, ker je bila vsled odnošajev, ki so vladali med Srbijo in Črno goro, pričakovati. Srbski in črnogorski kralj sta med seboj v sorodu in četudi ni bilo prijateljstvo med njima posebno goreče, je sovrastvo obojih vlad do Avstro-Ogrske vezalo Srbijo in Črno goro. Kralj Nikita ni mogel pozabiti, da je moral zapustiti Skader, in tudi dobrote, ki mu jih je leta in leta izkazoval naš vladar v obilni meri, niso potolažile tega srda.

Seveda je pri tem vpliv Rusije in Srbije igral odločilno vlogo.

Zanimivo je, da se kralju Nikiti z vojno napovedjo naši državi ni prav nič mudilo. Malo mesecev pred vojsko so krožila po časopisih poročila, da se namerava Črna gora priklopiti Srbiji. Brezdvomno je, da so za priklopitev delali srbski politiki, ki

bi radi videli, da bi Srbija vladala tudi nad Črno goro. Dejstvo pa je tudi, da črnogorska kraljeva hiša pri ljudstvu ni posebno priljubljena. Vez med njo in ljudstvom vzdržuje edino še kralj Nikita. Zelo dvomljivo pa je, če se bo mogel prestolonaslednik Danilo še vzdržati.

Črnogorski kralj Nikita I. Petrovič Njeguš je bil rojen dne 7. oktobra l. 1841., vlada pa od 14. avgusta leta 1860.

Avstro-ogrski poslanik Otto je o razmerah, ki so vladale ob vojni napovedi v Črni gori, tako-le poročal: Moj odhod in vožnja na mejo Črne gore se je izvršila mirno. Čast takoimenovanemu divjemu narodu, vožnja se je izvršila popolnoma gladko. Ljudstvo je pozdravljalo mene in mojo družino z ljubeznivostjo. Može so se odkrivali, straže so strumno salutirale.

Potni listi so mi bili dostavljeni dne 5. avgusta proti pol 6. uri zvečer. Bil sem še pri delu, ker sem mislil, da mi bo mogoče ostati še naprej v Cetinjah. S črnogorsko vlado smo imeli posredovalne razgovore. Naenkrat pa se je preobrnilo. Za kulise nisem mogel pogledati, da bi našel vzrok preobrnitvi.

Moral sem odhod pospešiti.

Razpoloženje v deželi — govoriti moram samo o Cetinjah — se mora označiti kot mrzlo, topo . . . Ljudje so še od zadnje vojske vznemirjeni. Poleg tega primanjkuje denarja. Vsled tega nimajo ljudje posebnega veselja iti zopet v vojsko.

Precej dolgo je trajalo, da se je Črna gora odločila. Dve struji sta se borili med seboj. Kralj se je nagibal bolj k mirovni stranki, k nevtralnosti; tako deloma tudi vlada. Končno je zmagala struja, ki je hotela boj na strani Srbije.

Glavno mesto, Cetinje, je bilo med tem mirno. Jaz in moje osobje nismo bili vznemirjeni. Neko nameravano demonstracijo je preprečil sam kralj. Odnosaji vlade napram nam so bili ljubeznivi.

Dne 6. avgusta opoldne smo odpotovali. Vlada nam je dala na razpolago voz

in dva vojaška avtomobila. Bilo nas je 25 oseb. Z nami je odpotovala tudi žena tajnika nemškega poslaništva in še štirje drugi Nemci. Peljali smo se v Kotor, kjer nas je pričakovala avstrijska ladja »Dalmat«, katera nas je prepeljala v Raguzo. Odtam smo se peljali s parnikom Lloyda v Trst in potem na Dunaj.

Zadržanje »barbarov« Črnogorcev ob izbruhu vojske je lahko za zgled »kulturnim« narodom Francozom, Belgijcem in Angležem, ki so se ob izbruhu vojsk proti državljanom sovražnih jim držav vse drugače — surovo in divje obnašali.

Črnogorsko vojaštvo.

Črna gora ima od leta 1910. brambeno postavbo, ki je napravljena po sistemu milice. Vsi Črnogorci se vpoklicujejo od časa do časa k vajam. Organi vojaške uprave pa so vedno v službi. Vojaška dolžnost traja v Črni gori 45 let, in sicer od 18. do 61. leta.

Črnogorsko vojaštvo je razdeljeno na enajst brigad (štiri divizije) z 56 bataljoni, 11 gorskimi, 6 poljskimi in 9 havbičnimi baterijami. Poleg tega je še 11 čet s strojnimi puškami. Orožje, kar ga ima Črna gora, ji je bilo večidel podarjeno. 30.000 mož je oboroženih s trolinijskimi puškami, katere je podaril ruski car. Poleg tega je še 80.000 pušk raznih vrst. Tudi topovi so bili od tujih vladarjev podarjeni. Vsega skupaj ima Črna gora 144 topov in 44 strojnih pušk. Kralj je leta 1911. vpeljal novo uniformo. Častniki nosijo sablje po ruskem vzorcu na naramskem jermenu. Vsega skupaj razpolaga Črna gora s 35.000 možmi.

Črnogorske trdnjave obstoje iz za turških časov napravljenih gradov, cestnih in dolinskih obramb, katere se morejo zastopovati le gorskim topovom.

Važne izmed teh trdnjav služijo armadi za skladišča. Nozdra in Zlostup imata prostora vsaka za en bataljon, sta večnadstropni, toda stari. Nikšić je grad, ki ima na severni strani tri kamenite forte. Spuc je star fort, ki služi za shrambo orožja. Podgorica ima podzemeljske naprave, Sutounan je vojašnica, tako tudi Kolasin, ki pa služi samo za skladišče.

Mobilizacija je v Črni gori zelo lahko izpeljiva, ker nosi vsak Črnogorec tudi v

miru orožje in municijo seboj. Za veliko ofenzivo črnogorsko vojaštvo ni sposobno, za boje v domačiji pa je neprecenljivo.

Prvi boji.

V noči med 5. in 6. avgustom so poizkusile črnogorske čete pri Trebinjah vdreti v Hercegovino, bile pa so od avstrijskih obmejnih straž prepodene.

Meja med Črno goro in Hercegovino je podobna našemu Krasu, le da je ozemlje še bolj divje in skalovito. Na avstrijski strani so skale posejane z drevjem, na črnogorski pa prazne. Od Dalmacije je meja skalovito gorata, proti Trebinjam prehaja v dolino, severno naprej pa raste zopet v ostro skalovje.

Avstrijske obmejne straže so bile tu gotovo pripravljene na napad, ker jih ni napad nič iznenadil. Na črnogorski strani je bilo nekaj mrtvih in več ranjenih.

Dne 8. avgusta so obstreljevali Črnogorci odrezek Tevdo v Boki Kotorski. Avstrijci so na ogenj odgovarjali. Ob 6. uri zvečer je obstreljevanje prenehalo. Črnogorsko obstreljevanje ni imelo nobenega uspeha. Avstrijci niso imeli nobenih izgub, njih postojanke niso bile poškodovane.

Isti dan je poizkusilo 4000 Črnogorcev napad na avstrijske obmejne straže vzhodno od trdnjave Trebinje. Izgube na avstrijski strani so znašale 1 častnik in 21 mož. Črnogorci pa so imeli 200 mrtvih in mnogo ranjenih vojakov.

9. avgusta. Zgodaj zjutraj je napadla črnogorska četa postojanko God pri Avtovacu v Hercegovini.

Ob 8. uri sta prišli dve avstrijski križarki pred zaliv Volovico (Villa) ter sta naznanili brezžični brzojavni postaji, da bosta po preteku 20 min. začeli obstreljavati Antivari. Po preteku 20 minut se je pričelo obstreljevanje, ki je napravilo precej škode na posloju neke trgovske družbe in na brezžični brzojavni postaji.

Dne 10. avgusta je proglasil kapitan Anton Casa kot poveljnik avstro-ogrskih pomorskih moči v črnogorskih vodah blokado črnogorskega obrežja. V blokiranem ozemlju se nahajajočim ladjam prijateljskih in nevtralnih držav je bil dovoljen rok 24 ur za odhod.

14. avgusta je došlo poročilo, da se nahajajo avstro-ogrške čete že več dni v

trdovratnih bojih za važne višine gore Lisac. Črnogorci so se baje začeli umikati.

17. avgusta. Po dvadnevni bojih so avstro-ogrške čete zasedle okoliš gore Lisanic v okraju Grahovo. Črnogorci so imeli 45 mrtvih in ranjenih. XVI. avstrijski armadni zbor napada zahodno črnogorsko mejo na črti Krinou—Grahovo. XV. armadni zbor pa koraka na črti Čajnica—Gačko ob meji Bosne.

Avstrijsko brodovje bombardira črnogorske postojanke na gori Lovčen pri Cetinjah. (Lovčen ima 759 m nadmorske višine.)

18. avgusta. Vhod v Sandžak in osvojitve Plevlja (Srbija) se je zgodil po trdovratnih bojih ne samo s Srbi, temveč tudi s Črnogorci, ki so imeli težke izgube. Z več Črnogorci je bilo treba postopati po prekem sodu, ker so mnoge ujetnike grozovito mučili. Turško prebivalstvo je sprejelo avstrijske čete z navdušenjem.

Dne 19. avgusta je došlo naslednje poročilo: Dne 12. avgusta so dobile avstro-ogrške čete naročilo, da naj osvoje od Črnogorcev zasedeno orožniško postajo God pri Avtovacu. V brzem pohodu so se pomikale čete do višine 2300 m. Hrbet gore je bil od Črnogorcev močno utrjen in gosto zaseden. Črnogorci so bili v dobro napravljenih zakopnih jarkih skriti in so imeli dva topa, s katerima pa niso mnogo opravili; nasprotno so iz pušk zelo streljali. Niso pa dobro streljali in brez načrta tja, kjer so mislili, da se nahajajo sovražne čete, posebno rezerve. Zato so napravili malo škode v vseh bojih, ki so trajali do 18. avgusta. Naši so imeli mrtvih 1 častnika in 9 mož; ranjenih pa je bilo 32 mož. Neugodne postojanke na avstrijski strani je nadomestila gorečnost in samozatajevanje avstrijskih vojakov. Ozemlje je bilo brez vode, oskrba zelo težavna. Navzlic temu pa so naše čete vztrajale brez nezadovoljnosti. Med sovražnim ognjem so hodili vojaki do brega reke v dolini po vodo. Avstrijska artiljerija je delovala silno. Pod njenim ognjem je moral sovražnik kos za kosom v višinah ležečega ozemlja zapuščati. Ogenj artiljerije je izpopolnjeval ogenj strojnih pušk. Napad z bajoneti pa je bil nemogoč vsled sovražnih postojank na višinah. Vsled tega je bil ukaz na napad na krilu. Črnogorci so se umaknili in

naši so vkorakali kakih 15 km v sovražno deželo; prodrali bi še naprej, da ni prišlo povelje za pohod nazaj. Težko je bilo našim vojakom, ki so bili navdušeni za boj, to povelje sprejeti. Črnogorcem, katerim so poveljevali srbski častniki, so uplenili naši mnogo municije, ki jim je došla iz Srbije, Francije in Grčije.

Dne 17. avgusta so priobčili časopisi neuradno poročilo, da je bila blokada črnogorskega obrežja ustavljena. Nekateri so trdili, da vsled prizadevanja Italije (italijanska kraljica je hči črnogorskega kralja), drugi pa, da vsled tega, ker je prišlo Črni gori na pomoč francosko-angleško brodovje. Kakor kažejo naslednja poročila, bo pravi vzrok iskati v prihodu francoskega brodovja.

30. avgusta. Črnogorci so iz Lovčena nadaljevali v zadnjih dneh obstreljevanje Boke Kotorske. Obstreljevanje pa je napravilo mestu in pristanišču le malo škode. Ogenj naših težkih baterij, podpiran od ognja ladijskih topov, je prisilil Črnogorce, da so utihnili.

1. septembra. Francosko sredozemsko brodovje, obstoječe iz 16 velikih ladij in več torpedovk, se je prikazalo v precejšnji oddaljenosti pred vhomom v Boko Kotorsko in oddalo štirideset strellov na zastarel fort na Punta d'Ostro. Strelji niso napravili nobene škode, samo trije možje so bili lahko ranjeni. Nato se je francosko brodovje obrnilo proti jugu. Šlo se je najbrže samo za demonstracijo.

1. septembra. Tretja gorska brigada, ki stoji pod poveljstvom generalmajorja Henrika pl. Pongraca ob črnogorski meji pri Avtovacu in ki je že enkrat zmogovito prodrla v črnogorsko ozemlje, je napadla dne 30. avgusta iznova črnogorske čete, ki so stale na obmejnih višinah pri Bileku. Sovražnik je bil v premoči, vendar pa po hudih bojih prepoden. Vzeli so mu tudi en težak top. Tudi iz višin severozahodno od Bileka so bili Črnogorci prepodeni.

20. septembra. Francosko brodovje, ki je ostalo od dne 1. t. m. izven Jadranskega morja, se je prikazalo dne 19. t. m. dopoldne ob 6. uri zopet pred Boko Kotorsko in je eno uro obstreljevalo iz težkih kalibrov forte pri vходу. Strelji so trikrat ranili enega kanonirja in niso

napravili druge posebne škode. Nato je odplulo brodovje proti Lisi, kjer je ob 1. uri popoldne obstreljevalo ondotno postajo in svetilnik. Strelj so ranili dva moža.

Na povratku je obstreljevalo brodovje svetilnik na otoku Pelagosa. Francoski mornarji so onesnažili vodnjake in vzeli revnim prebivalcem, ki stražijo svetilnik, živež in perilo.

4. o k t o b r a. Tri francoske oklopnice in štiri križarke so pričele zopet obstreljevati Boko Kotorsko. Naši so odgovarjali z dobro merjenimi strelji. Dve francoski križarki sta bili večkrat zadeti in sta morali bojišče zapustiti. Večji teh dveh križark je bil odstreljen dimnik, manjša pa je bila zadeta v strojnem prostoru in so jo morali vleči v kanal otoka Korfu.

Postojanke na Lovčenu se navzlic temu, da so dobili Črnogorci pomoč od francoske artiljerije, le slabo drže. Avstrijske baterije močno obstreljujejo črnogorske postojanke. Je vprašanje, koliko časa bodo Črnogorci vzdržali.

4. o k t o b r a. V vzhodno Bosno prodre srbske in črnogorske čete so prisilile avstrijske čete k odporu. Dve črnogorski brigadi — »epirska« pod poveljstvom generala Vukovića, in »zetska« pod generalom Rajevićem — sta bili po dvanajstih ljutih bojih popolnoma poraženi in pregnani na Fočo. Nahajajo se na begu čez mejo. Ves tren in v Bosni oropano blago sta morali pustiti. V teh bojih so našli naši mnogo naših vojakov-ranjencev, katere so Črnogorci zverinsko mučili.

18. o k t o b r a. Včeraj zjutraj se je vršil spopad v bližini Punta d' Ostro med našimi torpednimi in podmorskimi čolni in francosko križarko »Waldeck-Rousseau«. Križarka je naše čolne močno obstreljevala, vrnili pa so se nepoškodovani. Francoska križarka je obstreljevala tudi svetilnik. Ko so druge francoske ladje opazile naše podmorske čolne, so se hitro umaknile. En francoski torpedni čoln je izvršil v zgodnjih današnjih urah napad na pristanišče v Antivariju in je poškodoval nekaj skladišč in napolnjenih železniških voz.

* * *

Iz teh poročil razvidimo, da se posebno hudi boji med našimi in črnogorskimi četami niso vršili. Imenujemo jih

lahko obmejne praske. Črnogorci so videli, da sami proti našim četam ne opravijo nič, zato so se omejili na obrambo meje.

Pač pa bomo videli v poročilih o naših in srbskih bojih, da so se črnogorske čete že meseca septembra pridružile srbskim in se z njimi borile proti Avstrijcem.

Od morske strani so branili Črnogorce Francozi s svojim brodovjem in jim na Lovčenu pomagali s svojo artiljerijo.

Bramba meje in obrambeni mejni boji tudi za naše vojaštvo niso bili lahki, ako upoštevamo, da je obmejno ozemlje gorato in skalovito, in da so Črnogorci že iz prejšnjih bojov navajeni na boje v skalovitih krajih, kjer so doma kot divje koze na planinah.

Podrobnosti iz prvih bojov.

Črnovojnik, ki je bil udeležen pri obmejnih bojih s Črnogorci, je opisal način črnogorskega bojevanja takole:

Naši nasprotniki so črnogorski komitaši, katerim poveljujejo častniki. Drže se navadno na višinah in streljajo na naše vojne vrste na slepo. Nimajo ne strojnih pušk in ne topov. Samo iz njih pušk prihaja strel za strelom noč in dan, brez zmisla, brez cilja. Njih strelji ropotajo, kakor da bi streljali iz strojnih pušk. Tako poročajo naše se vračajoče rojne črte, med katerimi pride ta ali oni mož ranjen na roki ali nogi. Mrtvih nimamo veliko.

Žene in otroci podpirajo slabe črnogorske čete, katere ne morejo računati na rezerve. Žene in otroci odnašajo njih mrtve in ranjene ter prinašajo vojakom hrano. Naše prodirajoče čete dobivajo na črnogorskih tleh zaloge rži in krompirja. Povsod sledovi krvi, pa nič mrtvih in ranjenih! Samo enkrat so naše čete črnogorske iznenadile tako, da so morali pustiti 25 mrtvecev. Naši nasprotniki streljajo v zrak, v luč, ki jo vidijo in na vse točke, kjer se kaj premika. Hitro pa se umaknejo, ako slutijo napad. Bajonetnega napada ne bi mogli vzdržati. Mala sela, ki leže semintja raztresena, se spreminjajo v dim in pepel. Vojaških stvari se more od Črnogorcev le malo dobiti; ruski 75 mm topovi so edini plen . . .

Naš črnovojniški bataljon je na straži na črnogorski meji, po kateri se razpro-

stira golo gorovje. Prazne, sivorjave skale, med njimi pa majhne doline. Mrzel veter brije neprestano čez vrhove. Tukaj stoji naša kompanija in straži, da ne prodro Črnogorci čez mejo na avstrijska tla, iz katerih so bili že v hudih bojih pognani.

Narava sama nam je zgradila trdnjave. Močne skale čuvajo postojanko naše kompanije. Na njih napravljamo strelska kritja iz kamenja. Za njimi čuvajo naši vojaki z nabasanimi puškami v rokah ter gledajo na gore, na katerih tabore Črnogorci, katerim se slabo godi. Ena naših brigad s topovi in strojnimi puškami se jih je lotila. Okop za okopom si je osvojila ter jih podila naprej kakor podi volk čredo ovac. Daleč v njih deželo je prodrla, razdrila na njih skrivališča in zažgala hiše, da so težki oblaki dima kazali pot, po kateri je prodirala. Ozemlje je očiščeno Črnogorcev. Samo visoko v gorovju se drže še posamezne čete v gozdovih ter slabo streljajo kar na slepo. Mi zasledujemo z našimi dalnogledi vsak njih korak in vidimo, kako zvečer ob ognju tabore možje, žene in otroci . . .

Sedaj je tukaj mirno in prijetno. Toda takrat, ko smo za našimi bojujočimi se četami lezli na goro, so grmeli topovi, grozovito ropotale strojne puške in goreči oblaki so vstajali od kočice do kočice, od vasi do vasi. Dim se je zbiral v čudovite podobe pod solnčnim nedeljskim nebom. — Bili smo daleč od bojne črte, ker je samo ena četa na desnem krilu bila v boju. Toda hodili smo po krvavih sledih. Višine in vse manjše predgore so bile še pred malo dnevi v posesti Črnogorcev, katere smo morali pregnati. Videli smo njih zakope in lahkih korakov smo hodili po mestih, kjer je pred dnevi divjal še grozovit boj. V tisočih so ležali po tleh prazni naboji. Strašno so streljali na naše rojne črte, ki so jih zasledovale. Videli smo, kakšno težko delo je bilo našim četam priboriti te naravne zakope in pregnati divje streljajoče sinove gora, ki so se le polagoma umikali in zavzemali vedno nove postojanke. Vedno iznova se je pričenal boj, in vedno iznova je bilo treba našim četam dokazovati pogum in hrabrost. Gore izstreljenih patron smo našli na teh mestih. Tudi živež: sol, koruzo in krompir.

Tudi za zakopi, v katerih se nahajamo sedaj, so gospodovali Črnogorci, bili

so to zadnji njih zakopi; tukaj so municijo razmetavali.

Pred našimi topovi imajo Črnogorci strah. Če začno ti delovati, Črnogorci beže. Taborsko življenje tu gori je zelo lepo. Modro nebo se razprostira čez širno, prazno gorsko divjoto. Prvi dnevi pa so bili drugačni. Komaj smo mesta zasedli, postavili straže in razposlali patrolje, je začela briti bora in dva dni je v potokih deževalo in dve dolgi, dolgi noči. Moštvo se je zarilo v odeje, si napravilo iz šotorov slaba zavetišča in se stiskalo za kamenje okopov ter tako prenašalo hudi mrz in mokroto. Samo malo se jih je moglo greti ob ognju. Šotorov nismo smeli razpenjati, ker smo morali biti vedno pripravljeni na alarm. Naši Dalmatinci, 42 let stari možje in mladeniči, so pridni dečki. Mi častniki smo imeli sicer šotor, za katerega nas pa ni nihče zavidal, ker smo morali večidel službeno prebiti zunaj njega. Ko pa smo se vrnili in plegli po tleh, je piskala krog šotora nevesta viharja — mrzla bora — in dež je kapal skozi platnene stene . . .

Boji za Boko Kotorsko.

Zahodni vhod v Boko Kotorsko obvladujejo trije avstrijski forti. Eden na pečini pri vhodu; drugi — fort Spagennola — pri Castelnuovo; tretji — fort S. Giovanni — pa se dviga nad mestom v višini 260 m. Promet med Kotorom in Cetinjami se vrši po cesti, ki vodi iz Kotora v Črno goro. Kotor je služil že za časa dalmatinskih vstaj l. 1869. in l. 1881./82. kot važno opirališče avstrijskim četam.

Napadi francoskega brodovja na Kotor so imeli samo namen podpirati delovanje črnogorskih čet, ki so taborile na gori Lovčen, zato teh napadov ne smemo prištevati med pomorske boje, temveč imajo skupnost s črnogorskimi boji na suhem.

Posebne resnosti manevriranju francoskega brodovja v tem kraju se ne more pripisavati, ker je bilo dosedaj še vedno brezuspešno. Da tudi naša mornarica tega manevriranja ni jemala posebno resno, kaže pismo nekega mornarja, katero je pisal dne 1. septembra na avstrijskem torpednem čolnu. Pismo se glasi:

1. september nam je prinesel zanimivo spremembo. Zgodaj zjutraj smo zagledali francosko brodovje. Ker smo bili priprav-

ljeni, smo dobili naročilo, da naj križarimo pred vhodom in pazimo zlasti na podmorske čolne.

Ob 8. uri smo zagledali nekaj sovražnih križark, daleč zadaj pa je bilo videti oblake dima — sovražno brodovje. Proti deveti uri smo mogli razločevati posamezne ladje čisto natančno, bilo jih je 17, med njimi dva drednota (»Jean Bart« in »Caubet«). Ta poslednji je bil pozneje napaden od našega podmorskega čolna in močno poškodovan. Opomba ured.) Kmalo po deveti uri so začeli streljati iz težkih topov. Granate so padale nekaj sto metrov od nas v morje. Pogled na 30—40 metrov visoke vodne stolpe, ki so jih napravljale v morje padajoče granate, mi ostane nepozabljiv. Čez pol ure so Francozi ogenj ustavili in se odpeljali. Mi smo bili vsled tega zelo presenečeni, ker smo mislili, da se pojde vendar enkrat za res. Toda Francozi so oddali samo njih posetnice. Fort, na katerega so streljali, je popolnoma nepoškodovan; razbita je samo častniška baraka; dva artiljerista pa sta bila ubita. Ko smo se po odhodu Francozov odpeljali na odprto morje, smo našli na morski površini veliko mrtvih in omamljenih rib (vsled v morje padlih granat); ujeli smo kakih 80 rib, med njimi zelo lepe, tako da je imelo moštvo dobro večerjo. Moj poveljnik in jaz sva pojedla poldruško kilo težko ribo in sva bila Francozom za dobro večerjo in prijazno zabavo zelo hvaležna. —

Ponoči je odhajalo francosko brodovje, med katerim je bilo tudi nekaj angleških torpednih čolnov, vedno na visoko morje, menda iz strahu pred napadom avstrijskih podmorskih čolnov. Vsled tega je moglo avstrijsko brodovje ob prilikah križariti pred Antivarijem.

Začetkom meseca oktobra so izkrcali Francozi pred Antivarijem štiri 155 mm topove in 400 ton municije, kar so spravili potem Črnogorci na utrdbe gore Lovčen.

O bojih, ki so se vršili meseca oktobra, je poročala »Jugoslovanska korespondenca«:

Dne 10. oktobra so bile napadene artiljerijske postojanke Črnogorcev na gori Lovčen od avstrijskega aeroplana, ki je nosil strojno puško in več bomb; od morja sem pa so topovi avstrijskih ladij podpirali ta napad. Sovražna artiljerija je v zad-

njem času nadaljevala obstreljevanje pristaniških naprav v Kotoru. Pri tem pa ni dosegla nič znatnejših uspehov, nego prej, čeprav ji je pomagala francoska artiljerija, ki ni prav nič boljše streljala nego črnogorska.

Naš aeroplan je obstreljeval s strojno puško črnogorske postojanke. Tudi je vrigel več bomb, ker so ga Črnogorci obstreljevali. Obenem je metala naša težka ladijska artiljerija svoj ogenj na goro Lovčen. Kakor je bilo opaziti, je imelo to obstreljevanje uspeh. Poizvedovanje aeroplana je tudi doseglo namen.

Dne 18. oktobra se je prikazala ob 2. uri ponoči avstro-ogrška flotila pred Antivarijem, kjer je en dan prej nek francoski parnik izkrcaval artiljerijski material, aeroplane in proviant za Črnogorce. Vse to blago je ležalo še v pristanišču. Flotilo je spremljal hidroplan, ki je krožil nad pristaniščem ter vrigel par bomb. Torpedni čolni so otvorili silen ogenj na pristaniške naprave. Več skladišč se je vžgalo in postaja za brezžično brzojavljanje je bila podrta. Napad se je popolnoma posrečil. Ko je prišlo francosko brodovje na pomoč, so bile naše ladje že na varnem.

Italijanski časopisi so poročali, da vlada v Cetinjah nezadovoljnost vsled nezadostne brambe Antivarija od strani francoskega brodovja. Avstrijsko obstreljevanje je imelo velik moraličen uspeh.

Več dni je prihajal nad pristanišče v Antivariju avstrijski zrakoplov, ki je metal bombe na skladišča, v katerih je bil shranjen francoski vojni material.

Francoska artiljerija na gori Lovčen je imela mnogo prestatih vsled mraza, na katerega francoski vojaki niso navajeni.

Splošno stanje je bilo za Avstrijce zelo ugodno: pričakovalo se je začetkom vojske, da bodo zavezniki blokirali avstrijsko obal, pa je bilo ravno narobe, Avstrijci so blokirali črnogorsko.

Francози na Jadranskem morju.

»Bosnische Post« je prinesla naslednjo vest z Igala z dne 20. septembra m. l.: »Včeraj krog sedme ure 15 minut zjutraj se je približalo Boki krog 15 velikih francoskih ladij, ki so v gosti megli prišle na šest kilometrov od obali. Hoteli so jih pustiti, da pridejo do min. A naenkrat so se

ustavile in se začele obračati. V trenutku, ko so bile ladje z boki obrnjene proti trdnjavi, je z utrdbe Kobilica padel signalni strel, takoj nato pa so zagrmle salve z utrdb Ljuštica in Mamula. Kanonada je trajala kakih 15 minut. Razdirajoči učinek ni izostal, kajti koj prva salva je uničila eno francosko ladjo. Nič manj kakor 24 granat jo je naenkrat zadelo v sredino. Z obale se je jasno videlo, kako je vseh šest dimnikov s poveljniškim mostom vred zletelo v zrak, nakar se je dvignil velik ognjen steber. Ko se je dim razvlekel, je bilo mesto, kjer so se preje usidrali Francozi, prazno. Tudi dve drugi francoski ladji sta bili znatno poškodovani. Ostale ladje so nato hitro pobegnile. Naše izgube znašajo: 3 lahko ranjeni na Mamuli in 1 težko ranjen na Ljuštici. Potemtakem so imeli Francozi le dva zadetka, vsi ostali strelji so padli v morje ter so v našo zabavo dvignili visoke vodene stebre. Dve granati sta odleteli do Zelenike in se razpočili v kanalu, en kilometer od postaje. Francoska namera, da razderejo radiotelegrafsko postajo na Ljuštici, se je izjalovila. Postaja je ostala popolnoma nepoškodovana, ker so bili strelji ali predolgji ali prekratki. Ker je potopljeni parnik imel šest dimnikov, bo kakšna oklopna križarica, in sicer najbrž »Edgar Quivet«, ki je preteklo leto sodeloval pri pomorski demonstraciji proti Črni gori. (Ima 17.000 ton, 40.000 konjskih sil, 23 in pol morske milje na uro, izdelan je leta 1907.) Mogoče je, da ni bil »Edgar Quivet«, ampak »Ernest Rénan« ali »Jeanne d'Arc«. Po teh neuspehih je gledalo francosko brodogradništvo, da se maščuje za težki poraz in je zato odplulo pod Vis.

O tem pohodu pred Vis piše cenzurirani splitski »Dan«: O dohodu francoskega brodogradništva pod Vis nam pripoveduje prijatelj z otokov to-le:

V soboto zjutraj po deveti uri je nekaj naših ljudi z brega opazilo debel dim na morski gladini. Ljudje so hiteli na breg, da vidijo, kdo je. Nato se je zvedelo, da so to francoske ladje, ki se bližajo otoku. Ljudstvo je sedaj hitelo na višine, da vidi sovražnika. Medtem so se ladje dodobra približale in začele iz topov streljati na stražnico, v kateri se je nahajala straža. Sprožili so kakih 30 strelcev in pri odhodu zopet 5—6. Stražnica je bila porušena; kas-

neje smo našli enega vojaka ranjenega, drugega so pa najbrže pokopale razvaline. Z ene ladje se je izkrcal oddelek mornarjev, ki so pokradli, kar so našli: namreč par koz, enega kanarčka ter nekoliko piščancev in še par drugih malenkosti. Ko so se mornarji zopet vkrkali, je padlo še nekaj granat na bližnja polja, ki se niti razpočile niso; brodogradništvo se je začelo odmikati in kmalu izgubilo v smeri proti šoltanskemu otoku.

Drug prijatelj iz Gornjega Sela na Šolti nam je pripovedoval o dohodu francoskega brodogradništva pod Šolto. (Šolta je otok, ki z Bračjem zapira zaliv Trogira, Kastela, Splita, Omiša in Makarske.) Pripovedoval nam je, da je neka vojna ladja prišla prav do Šolte, tako da se je razpoznala francoska zastava; za njo je prišlo 6 križark in nekoliko torpedovk. V tem je priplul neki italijanski parnik. Križar izpali nanj dva lahka strela, da ga ustavi, nato se z vso silo požene za njim. Ko ga je preiskal, ga je napotil nazaj. V tem je krog pol ene ure del brodogradništva odplul z dolnje, drugi pa z gornje strani Visa in brez sledi izgubil.

Ker ni našlo francosko brodogradništvo na Visu priložnosti, da se maščuje, je odplulo pred Pelagruž (Pelagoza) in je izlilo vso svojo jezo nad ubogimi stražniki. Od takrat ni o francoskem brodogradništvu v Jadranskem morju nobenega sledu.

Na zrakoplovu nad francoskim brodogradništvom pri Kotoru.

Fotograf Jožef Amigo je bil kot stražmojster prideljen kot črnovojnik hidroplanskemu oddelku trdnjavske artiljerije. Kakor so poročali listi, so dobili njegovi znanci v Velikem Varaždinu sledeče pismo: Kumbor, Katorska Boka, 10. oktobra. Obvestiti vas moram o zanimivi stvari, o kateri dovoljuje pisati tudi naša stroga cenzura. 4. oktobra ob šestih zjutraj je poročal naš opazovalni stražnik, da se bližajo sovražnikove ladje. Navajeni smo že, da se navadno približajo francoske ladje ob nedeljah zjutraj Punt d' Ostro in da obstreljujejo obrežne baterije. Z njihovimi negotovimi strelci se jim je dozdej le posrečilo, da so provzročili škodo le med ribami. Naša artiljerija je pa neki francoski ladji napravila veliko luknjo. Zdaj so, četudi je bila nedelja, pluli le mimo Boke v

smeri proti Dubrovniku. Ukazalo se nam je, da naj poletimo v zrak. Na hidroplanu sva se nahajala dva: naš izborni pilot c. in kr. linijski ladjini poročnik Hugo Ocker-müller in jaz. V približno 15 minutah sva letela že 1000 metrov nad Punto d'Ostrom. Bril je nekoliko mrzel veter, a bilo je to ugodno, ker sva se lahko hitro dvigala kvišku, kar je bilo največje važnosti. S svojima izbornima daljnogledoma sva videla daleč v Hercegovino, kjer pokriva gore sneg. Medtem sva priletela na odprto morje. Aneroid je že kazal višino 1200 metrov. Vse je bilo mirno, nobene ladje ne vidiva. Čez nekaj časa vidiva, kako da se bliža neka trgovska ladja pristanišču v Baru, a to naju ni zanimalo, ker nama je bilo ukazano, da naj opazujeva francoske ladje in naj jih fotografirava. Ko letava tri četrt ure, se približava Dubrovniku. V razdalji dveh do treh morskih milj od slikovitega otoka Lakrome vidiva pet do šest sivih pik in slab dim. Vijak je čudovito deloval. Hitro se približava sivim pikam. Razvije se pod najinimi očmi popolnoma nevarno lepa slika. Letava že v višini 1600 metrov nad francoskimi ladjami.

Pod nama plavajo mogočne trdnjave na morju v raznih oblikah v sledeči vrsti: 11 linijskih ladij sledi druga drugi v obliki kroga s težkimi topovi, deset oklopnih križark v strelski črti v razdalji približno dveh morskih milj; od teh ladij na desni 9 torpednih rušilcev in lahka hitra križarka, ki smo jo že prej zapazili in ki mogoče straži pred Boko. Medtem pripravim fotografski aparat; čez nekaj minut so fotografirane vse ladje. Medtem ko kolikor mogoče hitro fotografiram, čutiva močan zračen pritisk in več sunkov; s svojim daljnogledom vidim v svoje veliko začudenje — ker radi ropotanja našega vijaka se nič ne čuje — da so pričele vse ladje obstreljevati naš aparat. Tudi pilot zapazi nevarnost, delati prične z dvigalnim krmilom in hitro sva izven nevarnosti. V višini 1900 metrov se sučeva v krogih in pol ure letava naravnost nad sovražnikovimi ladjami.

Sovražnik je bil prisiljen, da je ustavil ogenj, ker s svojimi topovi ni mogel streljati v strelnem kotu 85 do 90 stopinj. V najino veliko začudenje vidiva nekaj drugega. Ko so si dale ladje običajna zna-

menja, ladje hitro izginejo v smeri proti otoku Visu. Niso mogle prenesti, da plavava nad njimi, ker so slutili bombe, daš sva bila le s fotografskim aparatom preskrbljena. Približa se že 11. ura in hitro se bližava Boki. Solnce nas je čudovito ogrevalo. Vidiva Punta d'Ostro; po nevarnem a lepem poletu se spustiva v naš hangar.

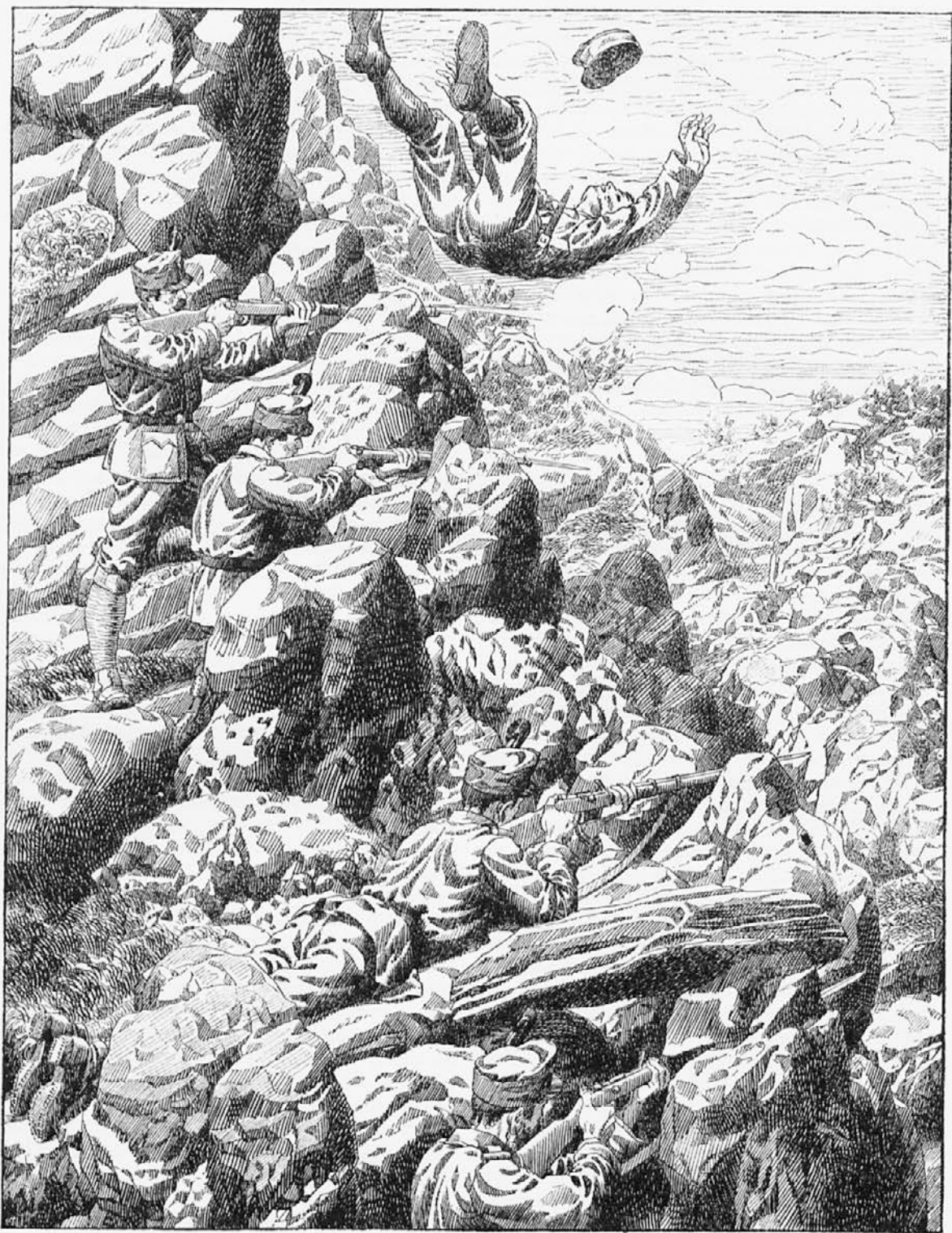
V črnogorskem ujetništvu. — Beg.

Kakor smo poročali že v sešitku »Na morju«, se je v bližini Kotorske Boke borila s francoskim brodovjem avstrijska ladja »Zenta«, ki je po hrabrem boju končala v hladni morski globini. Francozi se za avstrijske mornarje iz »Zente« niso prav nič brigali, medtem ko so jih Črnogorci prijazno sprejeli in odvedli seboj — v ujetništvo.

Dvema teh mornarjev se je posrečilo iz ujetništva pobegniti. Doživljaje v ujetništvu in na begu sta popisala sledeče:

Dne 30. julija smo se odpeljali iz Pulja v Kotor. Veselih src smo gledali nazaj na mesto, mnogi od nas zadnjič. Oddahnili smo se, ko smo čuli: Vojska se je pričela. Od 1. do 4. avgusta smo blokirali črnogorsko obal. 4. avgusta nas je nadomestila bratska ladja »Szigetvar« in mi smo se odpeljali v Boko Kotorsko. Tam smo videli, kako je ladja »Cesar Karl VI.« bombardirala Lovčen. Črnogorske granate so padale v morje. Še tisti dan smo naložili premož in 8. avgusta smo pluli v družbi »Szigetvara« in več torpednih čolnov proti Antivariju z namenom, da to mesto bombardiramo.

Pripeljali smo se v pristanišče in oddalj slep strel in znamenje z zastavo, da naj se mesto v 20 minutah zapusti, ker bomo pričeli z bombardiranjem. Nato so oddalj Črnogorci nekaj strelcev na naše ladje. Naša ladja je odgovorila s tem, da je pričela obstreljevati mesto. Dve uri smo streljali in medtem razdrli postajo za brezžično brzojavljanje, kolodvor, molo, skladišča in vojašnico. »Szigetvar« se je odpeljala ob eni uri popoldne v Boko Kotorsko, mi pa smo blokirali črnogorsko obrežje. Naši torpedni čolni so bili na straži in nam poročali, da skušajo nekatere sovražne trgovske ladje približati se črnogorskemu obrežju. Naš poveljnik je

Naši vojakí v boju v črnogorskih gorah.

dal naročilo, da naj se zarubi za Črnogorce namenjeno blago na ladjah. Na ta način smo zarubili več trgovskih ladij in jih prepeljali v Boko Kotorsko, tako da so jih mogli Črnogorci, mesto da bi imeli njih blago, gledati samo z Lovčena.

Dne 15. avgusta smo zopet stražili sovražno obal, zvečer pa smo imeli namen obstreljevati Padua. Ravno ko smo se k temu pripravljali, zapazimo na morju svetlobo. S pomnoženo brzino smo peljali v Boko Kotorsko. Tamkaj smo poročali admiralu to, kar smo videli. Dobili smo povelje, da naj drugo jutro ob 4. uri zjutraj nadaljujemo z blokado. Določeno uro smo drugo jutro odpeljali. Ob 7. uri smo vozili še vedno v južni smeri in smo bili že za Antivarijem. Naenkrat pa nam poroča »Ulan«, ki nas je spremljal: »Vidimo dim, najbrže so sovražne ladje!« Takoj smo obrnili in vozili proti Kotoru nazaj. Ko smo bili že severno od Antivarija, zapazimo dim večih ladij. Takoj nato smo dobili alarm za boj. Vozili smo naprej, sovražno brodovje nas je opazilo in vozilo v oddaljenosti 8000 korakov za nami do Castelnuova. Poveljnik je dal naročilo, da smo razobesili zastave in takoj nato se je pričel boj. Mi smo otvorili ogenj in Francozi so nas pričeli obsipati z granatami. Streljali so pa tako slabo, da so njih krogle pred ali pa za nami padale v morje. Mi pa smo opazili, da so sovražne ladje vsled naših strelav precej trpele. Ko smo pa videli, da se nam ne bo mogoče umakniti, je naročil poveljnik, da naj se spremljajoči nas torpedni čoln »Ulan« umakne, kar se mu je po mnogih težavah tudi posrečilo. Sovražnik je oddal nanj nič manj kot 700 strelav, a niti enkrat ga ni zadel. Medtem pa se je boj med nami in Francozi nadaljeval. Naš poveljnik nam je bil vsled svojega junaštva za zgled. Hladnokrvno je stal na poveljniškem mostiču, kadil cigareto, z daljnogledom opazoval gibanje francoskih ladij in nam dajal povelja. Francozi so zadelj našo ladjo v prostoru za stroje in jo preluknjali. Sovražnik je dobil cilj za streljanje — mi se nismo mogli premakniti, ker so bili naši stroji poškodovani. Vsled strela v strojni prostor je bilo mnogo naših mornarjev ubitih, požganih in ranjenih. Od 72 mož, ki so imeli službo v strojnih prostorih, smo jih mogli

rešiti samo 12. Strojnik Schuz, kateremu sta bili odbiti obe nogi, nam je umirajoč zaklical: »Vse za domovino!« Francozi so streljali z ognjenimi granatami, ki so na našem krovu vse požgale. Nato se je razletelo skladišče za ročno municijo. Brez ozira na to smo odgovarjali na sovražni ogenj. Ko pa se je začela »Zenta« potapljati, je dal naš poveljnik naročilo: »Kdor more, naj se reši.« Ker so nam Francozi razstrelili vse rešilne čolne, smo se mogli rešiti samo s plavanjem. Z izjemo poveljnika in fenriha Kramerja smo bili že vsi v vodi, ko je šel poveljnik na zadnji del ladje in še opazoval francosko brodovje. Fenrih Kramer pa je šel na krov in zaklical trikrat: »Živela Avstrija!«, kar nas je vse presunilo. Vsi smo odgovorili na ta klic z enakimi klici. S čepico v roki in popolnoma napravljen je skočil nato Kramer v vodo. Šele nato se je spustil tudi poveljnik v morje. Vsak je skušal, kolikor mu je bilo možno, naglo uteči vrtincem potaplajoče se ladje. Potem je zginila »Zenta« izpred naših oči 9 kilometrov od brega, dne 16. avgusta 1914 ob 9. uri 40 minut dopoldne. Ranjenci in nekateri neplavači so našli v njenih vrtincih smrt. Nekatere pa je zagrabil med plavanjem krč na nogah in rokah; tudi te je dohitela smrt v morskih valovih. Med civiliziranimi narodi je navada, da sovražnik rešuje moštvo od potopljenega parnika. Francozi pa so začeli spuščati na nas, ki smo si hoteli rešiti samo golo življenje iz morskih valov, šrapnele, ki so mnoge ubili, drugim pa otežkočevali plavanje. Na »Zenti« nas je bilo s poveljnikom 14 častnikov in 310 mornarjev. Rešilo se je 13 častnikov in 139 mož. Ko smo priplavali na črnogorsko obal, smo bili popolnoma izmučeni in obležali smo na bregu. Približno 10 kilometrov smo preplavali v 5 do 10 urah. Črnogorci, ki so mislili, da jih nameravamo napasti, so prišli nad nas s puškami. Ko pa so videli, da jim ničesar nočemo, so nam ukazali, da jim moramo slediti. Peljali so nas v neko koč, kjer smo se zavili v cunje. Nekateri Avstrijci pa so nam prinesli kruha, sira in žganja, kar vse nam je izvrstno teknilo.

Črnogorska straža nas je odpeljala nato v Castellastua, kjer so nas zaprli v neko zapuščeno vojašnico. Tamkaj nas je

nagovoril naš poveljnik in dejal v svojem govoru, da mu je hudo, ker jih je mnogo našlo smrt v valovih, da pa ga veseli, da smo se zadržali kot pravi Avstrijci. Naslednji dan smo dobili nekaj stare obleke in dne 19. avgusta ob 5. uri zjutraj so nas odpeljali na Četinje, kamor smo prišli po 14 urnem napornem maršu. Tamkaj smo dobili nekaj turšičnega kruha (cetinjska torta) in malo sira. Nekaj dni smo ostali v Četinjah, potem pa prišli zopet po 14 urnem maršu v Podgorico. Na potu jih je mnogo vsled naporov omedlelo. Eno uro pred Podgorico smo srečali kralja Nikita, ki se je peljal v avtomobilu. Kralj je ukazal ustaviti avtomobil in vprašal, če zna kdo izmed nas srbsko. Oglasil se je neki podčastnik. Ko je kralj zvedel, da smo rešenci iz »Zente« in smo plavali 10 ur, se je prekrižal in solze so mu prišle v oči. Potem je dejal: »Vi niste vojni ujetniki, temveč rešenci, Vam se bo pri meni dobro godilo.«

Zal, da se kraljeve besede niso uresničile. Vsled kraljevega naročila smo dobili v Podgorici gorko hrano, žganje in cigarete. Drugo jutro ob 8. uri smo marširali proti Danilovemu gradu, kamor smo prišli opoldne. Drugi dan so nam odkazali delo na polju. Dva cela meseca smo delali na polju in dobili za to vsega skupaj eno krono plače, čeprav so nam prej obljubili, da nam bodo dali vsak dan toliko. Nato smo morali tolči kamenje. Za to delo smo dobivali na dan 20 vinarjev za zajutrek. Opoldne smo dobivali za kosilo fižolovo juho, kruh iz turšice in kozje meso. Ker smo izjavili, da brez tobaka ne moremo vzdržati, so nam skrčili zato kosilo, da so nam dali 10 vin. na dan za tobak.

Dne 16. novembra so nas nekaj poslali v Podgorico, kjer smo morali snažiti municijo. Pri tem delu smo jemali iz patron smodnik. S tem smo hoteli pokazati, da smo pravi Avstrijci in da nočemo pripravljati morilnega orožja, s katerim bi Črnogorci morili naše brate. Šele čez 8 dni so prišli Črnogorci na to. K nam je prišel črnogorski stotnik in nam dejal: »Vam se bo zdaj slaba godila in obžalovali bode te še, da ste se upali kaj takega.« Nato smo morali v ječo.

Neki italijanski živinozdravnik je potreboval nekaj dni nato k 60 konjem može

za strežbo. Osem dni smo bili v tej službi, ker Črnogorci niso bili za to delo sposobni. Nam pa je medtem prišla misel na beg. Neki naš zaupnik nas je poučil o potu, ki pelje v Albanijo. Mi smo pustili ta načrt dozoreti, ker so z nami v Črni gori grdo postopali in ker smo si želeli zopet v Avstrijo, da bi nadaljevali boj proti sovražniku. Slučaj je hotel, da se je ravno nekaj ur pred našim nameravanim begom omeščalo srce nekemu črnogorskemu stotniku, ki nam je poslal nekaj obleke in opank. Naše spodnje hlače in srajce smo pa poprodali, da smo si mogli za izkupiček kupiti kosček kruha. V hlevu smo eno uro pred begom izvolili najstarejšega izmed nas za našega poveljnika in se dogovorili, da se snidemo na določenem kraju zunaj mesta. Ob 8. uri zvečer smo začeli beg. Mesec je bil naš spremljevalec. Zunaj mesta, na določenem kraju, smo se sešli. Bilo nas je šest. Po trije skupaj smo se plazili poldruho uro čez polja in travnike. Bilo je mraz in slana je ležala po kamenju. Prišli smo do reke Zeta. Ni nam kazalo drugega, nego preplavati. V levih rokah smo nosili obleko in tako preplavali deročo, mrzlo reko. Potem pa je šlo naprej celo noč čez gore in doline. Drugo jutro ob 5. uri smo postali trudni in tudi tisto malo hrane, kar smo je imeli seboj, je šla h koncu. Na gori, kjer je bilo precej snega in ledu, smo si poiskali zavetišče. Komaj pa smo počivali pol ure, nas je prepodil mraz, ker smo bili le lahko oblečeni in nismo imeli nič perila na sebi. Do noči smo zopet hodili po gorovju, zvečer pa smo si napravili iz vej koč. Toda vsled mraza nismo mogli delj nego pol ure prestat v koči; zopet smo se napravili na pot in hodili do drugega dne opoldne. Mislili smo, da smo že v Albaniji, zato smo se bližali hišam. Srečali smo dve ženski, kateri smo vprašali za pot v Albanijo. Pokazali sta nam napačno in rekli, da je albanska meja zastražena od srbskih patrolj. Spoznali smo pravočasno zvižajo te žensk in krenili v nasprotno smer kot sta nam pokazali ženski. Prišli smo v gozd, en del nas je hotel ostati tamkaj do noči, da bi ponoči prekoračili albansko mejo, ki je bila oddaljena še osem ur. Dva izmed nas pa nista bila s tem načrtom zadovoljna, poslovlila sta se in izginila za drevjem, da bi bila

prej čez mejo. Ostali štirje smo počivali v gozdu tri ure in odšli, ko se je storila tema. Drugo jutro ob 10. uri dopoldne smo prišli na visok, s snegom pokrit hrib. V dolini pa smo videli Drino in vedeli, da je na drugi strani Albanija. Komaj smo hodili eno uro v dolino, ko zagledamo ogenj, kateremu smo se bližali v upanju, da dobimo tamkaj kruha in še kaj drugega. Ko smo se približali ognju do 200 korakov, smo opazili, da je to sovražni tabor, in da se nam bliža osem Črnogorcev s puškami. Mi nismo izgubili ravnodušja, temveč začeli smo valiti kamenje na Črnogorce, ki so začeli streljati na nas. Čez nekaj časa pa so Črnogorci popustili streljanje — menda jih je bilo nekaj od našega kamenja ranjenih. Mi smo se zopet obrnili na levo in leteli zopet do noči iz gore v dolino. Našli smo ugodno kamenito duplino, v kateri smo čakali, da je izšel mesec. Še pol ure smo šli v dolino in prišli do dupline, kjer nismo vedeli ne na desno, ne na levo. Po dolgem iskanju smo našli vendar stezo, ki je vodila do Drine. Po mesecu smo sodili, da je že polnoč; v kočah ob Drini je vladala tema, vendar je mesec svetil tako svetlo, da smo mogli videti vse natančno. Zato smo našli tudi zeljnato njivo, s katere sadežem smo si potolažili nekoliko lakoto. Nato smo šli iskat skednja, pa smo naleteli na drvarnico, v kateri smo prečuli do 4. ure zjutraj. Ob tej uri smo začeli naš pohod nadaljevati in prišli smo srečno do nekega mostu, kjer smo prišli čez Drino. Od bega in lakote smo bili do smrti utrujeni — tri dni nismo nič pravega zaužili — napeli smo zadnje moči in sklenili iti v hišo, ki je ležala ob bregu, in prositi kruha. V naše veselje smo opazili, da smo že v Albaniji — rešeni.

Prišli smo v hišo albanskega malisora, od veselja smo se objeli in poljubili, dobri ljudje pa so nam kraljevo postregli. Kruh so nam posebej spekli. Čez nekaj ur smo bili toliko pokrepčani, da smo mogli nadaljevati pot. Šli smo proti Skutaru, povsod so nam Albanci stregli in avstrijski konzul v glavnem mestu Albanije je poskrbel po očetovsko za nas. Iz dna srca, kakor smo pozdravljali »Zento«, kličemo: Avstrija naj živi! — Rudolf Struhlik, Anton Wagner, mornarji I. razreda N. V. ladje »Zenta«.

Način črnogorskega bojevanja.

Eno kaže surovost, drugo pa mnogo prisrčnosti. Naj sledi dvojje poročil:

1. Avstroogrška vlada je poslala kmalu začetkom vojske Nemčiji in vladam nevtralnih držav sledečo verbalno noto: »Sanitetne ambulance 14. avstroogrške gorske brigade so bile vsekdar, kadar so hotele pričeti z delom, obstreljevane od črnogorskih čet. Čeprav so imele ambulance obešeno znamenje Rdečega križa, so obstreljevali Črnogorci obvezovališče, in sicer dne 13. avgusta na Lisacu, dne 18. avgusta na Cerovem polju v Črni gori s šrapneli, dne 2. septembra pa obvezovališče v Grahovem v Črni gori s puškami. Na Cerovem polju je bilo našim onemogočeno postaviti obvezovališče, ker je črnogorska artiljerija začela takoj streljati, ko je zagledala znamenje Rdečega križa. Avstroogrška vlada protestira proti tej kršitvi genfskega dogovora.«

2. O pogibelji »Zente« so poročali očitvidci: »Francozi niso spustili v morje niti enega čolna, da bi rešili hrabre premagance, ki so se borili med razvalinami razbite ladje za njih golo življenje. Vse drugače pa so postopali Črnogorci. Komaj se je »Zenta« potopila, že je na črnogorskem obrežju vse hitelo v čolne in skušalo rešiti, kar se je rešiti dalo. 170 mož, 13 častnikov in poveljnik se je na ta način rešilo; med njimi je bilo 56 ranjencev. Vsi ti se imajo zahvaliti revnim črnogorskim ribičem za njih življenje, ki so pokazali več srca za sovražnika, kot sinovi prosvitljenege francoskega naroda.«

Kakor smo videli iz poročila dveh rešencev, so Francozi celo streljali na plavačjoče mornarje.

Srbija in Črna gora.

V prvem sešitku »Svetovne vojske« smo opisali boje med avstrijskimi in srbskimi četami, ki so se vršili do zadnjih dni meseca, ko je prišlo povelje, da naj se smatra srbsko bojno pozorišče le za postransko in je bila glavna avstrijska moč obrnjena proti Rusom.

V naslednjem hočemo popisati, kako so se razvijale stvari na srbskem bojnem polju od tega časa dalje.

Dopolnilna poročila k prvim bojem.

V prvem sešitku smo opisali boje, ki so se vršili s Srbi do dne 23. avgusta. (Sešitek št. 1. st. 19—21.)

K tem poročilom imamo dodati še sledeče:

Ponedeljek, 24. avgusta 1914. V Sarajevo došli ranjenci pripovedujejo, da so se za nas zmagoviti boji pri Višegradu—Rudi vršili z veliko trdovratnostjo in ogorčenjem. Naše čete so se bile zelo hlabro. To, da so za eno samo utrdbo našli 500 mrtvih Srbov, kaže, da so bile srbske izgube velikanske. Ker so se naše čete z veliko drznostjo vrgle na sovražnika in brez strahu pred smrtjo, smo imeli tudi na naši strani precejšnje izgube. Častniki pripovedujejo, da naših mož ni mogoče zadrževati in da se z bajonetom najraje bijejo. V teh bojih so se borili z našimi vojaki tudi nemški vojaki, ki so prišli iz Skadra, kjer so bili prej v brambo albanskemu knezu.

O bojih naših vojakov s srbsko drinsko divizijo se še poroča: Naše poljske in težke havbice so se postavile ob Drini na avstrijsko stran reke, artiljerija in pehota pa je bila pripravljena za prehod čez Drino. V noči 12. avgusta okoli polnoči je pričela naša artiljerija streljati na srbske utrdbe, pionirji pa so začeli delati most čez Drino. Pri zgradbi mostu je bilo ranjenih 14 mož, 2 pa mrtva. Srbi so streljali nanje iz utrdb. Prehod čez Drino in zavzetje Loznice je trajalo samo sedem ur, kar je nekaj posebnega.

Torek, 25. avgusta 1914. Sovražnik, ki je, preden so naši pričeli svoje napade, vdrl čez Uvac in Vardište v naše obmejno ozemlje v Bosni, je bil 20. t. m. napaden in vržen iz svojih zelo dobro izbranih in utrjenih postojank ter pregnan čez mejo v smeri proti Užicam. V teh bojih, ki se jih je prostovoljno in slavno udeležil tudi nemški oddelek iz Skadra, so se naši vojaki borili z občudovanja vrednim navdušenjem v težavnem ozemlju proti sovražniku, ki se je trdovratno branil in se nahajal v premoči v svojih dobro prirejanih utrdbah. Iz čet vseh krajev monarhije sestavljeni deli so ozdravili sovražniku domišljijo, da je srbska hrabrost nepremagljiva, dasi se je sovražnik boril z

veliko hrabrostjo in zaničevanjem smrti in je bil v premoči in navajen vojske. Nemški oddelek iz Skadra je plačal svojo hrabrost s smrtjo 3 vojakov, ranjena sta pa bila 2 častnika in 21 mož.

Sreda, 26. avgusta 1914. Ogrski ministrski predsednik je izjavil: Dosedaj niti en naš vojak ni srbski vojni ujetnik, niti enega našega topa niso Srbi osvojili.

Nadaljnji boji.

Sreda, 2. septembra 1914. Na bojišču je položaj neizpremenjen. Po Donavi pošiljajo Rusi Srbiji orožje. — Srbska vlada uradno naznanja, da je v bitki pred Valjevom padlo 17.000 mož.

Nedelja, 6. septembra 1914. Macedonski vojaki, ki so jih imeli Srbi ob Drini, so prišli k avstrijskim četam, ne da bi streljali. — Pred Belgradom vlada že več tednov mir. Splošno se sodi, da so Srbi od zadnjih bojev utrujeni.

Torek, 8. septembra 1914. Srbi so pri Mitrovici, ki je majhno mesto ob Savi v pokrajini Srem v Slavoniji, poskušali udreti čez našo mejo. Naši so ujeli 4000 Srbov in zaplenili tudi srbski vojni materijal.

Sreda, 9. septembra 1. 1914. Uradno se razglša, da so se naše čete pomaknile nazaj na avstrijsko-ogrsko mejo, ker je bilo treba naše glavne sile vreči na sever proti Rusom. To je Srbe okorajžilo, da so poskušali pri Mitrovici prodreti mejo, kar se jim pa ni posrečilo. Dalje se še poroča z Dunaja, da so naši topovi razrušili vse utrdbe pred Belgradom. Naši čolni na Donavi streljajo od časa do časa na Belgrad, da s tem preprečijo namero Srbov, da bi utrdbe, ki so jih naši razrušili, popravili.

Četrtek, 10. septembra 1914. V boju pri Mitrovici je bilo okoli 15.000 Srbov. Od teh je bila polovica ujeta, druga polovica pa deloma pobita, deloma ranjena.

Sobota, 12. septembra 1914. Srbi niso skušali samo pri Mitrovici, temveč na več drugih krajih prekoračiti našo mejo. Tako pri Sremu, Rači, Kupinovem, Klenku in Gubovcu. Povsod so bili vrženi in so imeli močne izgube.

Nedelja, 13. septembra 1914. Naše čete so v kotu Kupinovo-Progar zo-

pet ujele 9000 Srbov in zaplenile ogromno vojnega materijala. Iz tega izhaja, da je naša vojska izvojevala novo zmago, ki prekaša zmage pri Rači, Mitrovici, Klenku in Jarku.

Ponedeljek, 14. septembra 1914. Srbske čete, ki so prekoračile Savo in bile vržene nazaj, sta vodila srbski prestolonaslednik Aleksander in znani vojvoda Putnik.

Torek, 15. septembra 1914. Vpadi Srbov so se pričeli v Slavonijo v ponedeljek prejšnjega tedna. Kljub uničujočemu porazu Srbov pri Mitrovici, so isti nadaljevali vpade v torek. V teh bojih so iz Petrovaradina na pomoč došle čete izvojevale sijajno zmago. Te dni je bilo več kot 2000 Srbov prepeljanih na Ogrsko. — Belgrad se neprestano bombardira, ker so Srbi proti ljudskemu pravu bombardirali odprti mesti Mitrovico in Zemun. Naše topništvo bombardira z velikim uspehom Belgrad, ki se deloma nahaja v plamenu. — Srbske čete, močne eno divizijo, so prekoračile Savo pri Grabovcu in udrle v naše ozemlje. Naše čuječe čete so bile takoj na svojem prostoru in so pričele boj s sovražnikom.

Boji, ki so se vršili med Grabovcem in Hrtkovci, so se vršili 10. t. m. celo popoldne do noči. V teku popoldneva so dobili naši pomoč. Drugi dan so se vršili boji naših čet s Srbi, ki so prodirali od Kupinovega, Hrtkovca, Stare Pazove in Rume. Naše čete so dosegle nad sovražnikom lepe uspehe, in brez dvoma je, da bo sovražnik poražen.

Sreda, 16. septembra l. 1914. Uradno se naznanja: Srbske moči, ki so odšle čez Savo, so bile povsod vržene nazaj. V Sremu in Banatu ni nobenega sovražnika več.

Četrtek, 17. septembra 1914. Naše čete, ki so pred nekaj dnevi prekoračile Drino in šle v Srbijo, gredo proti Valjevu. Pri našem prehodu čez Drino so imeli Srbi grozne izgube. Drina je bila polna pobitih Srbov.

Petek, 18. septembra 1914. Naše čete zasledujejo bežečega sovražnika. Naše čete zaplenjujejo vedno mnogo srbskega materijala. Napadi naših čet v Srbiji napredujejo.

Drugo poročilo se glasi: Naše čete so udrle iz Zemuna, so osvojile Valjevo in prodirajo proti Kragujevcu. Srbi imajo velike izgube.

Ponedeljek, 21. septembra 1914. Od srede septembra naprej prodirajo naše čete povsod v notranjo Srbijo. Razmere v srbski armadi so zelo žalostne. Denarja in živeža manjka Srbiji.

Torek, 22. septembra 1914. V nekaterih artiljerijskih polkih so se vojaki uprli in so lastne topove uničili. Upor v srbski artiljeriji grozi, da okuži vso srbsko armado.

Sreda, 23. septembra 1914. Naša vojska napreduje v Srbiji z napadi, da s tem prisili srbsko glavno vojsko do odločilne bitke.

Četrtek, 24. septembra 1914. V Srbiji se bore naše vojne sile z največjo vztrajnostjo za uspeh. Zelo važne postojanke so že v naši posesti. V teh bojih je bilo zaplenjenih tudi več srbskih topov.

Dalje se uradno poroča: Iz ravnokar došlih poročil se vidi, da so sedaj obvladujočo višino zapadno od Kropanja (Jagodnja planina — Biljek — Črni vrh), za katere so se vršili večdnevni hudi boji, vsa v naših rokah in da je sedaj tu srbski odpor zlomljen. Da se je med temi boji posameznim srbskim in črnogorskim četam posrečilo vdreti v tiste kraje, kjer so stali le maloštevilni orožniki in neobhodno potrebne varnostne posadke, pri značaju dežele ne more nikogar presenetiti.

Petek, 25. septembra l. 1914. Vedno težavnejši postaja položaj srbske armade. Pred kratkim je bilo uničenih 14.000 mož srbske najboljše armade v Sremu in Banatu, sedaj pa so odločilno premagane na lastnem ozemlju veliko močnejše sile. Kolera zahteva dan na dan večje žrtve, macedonske čete ovirajo dovoz živil in municije. Naše čete, ki so krvavo razbile vpad Srbov na naše ozemlje, sedaj zmagonosno napredujejo. V bližini Drine in Save je naša vojska že preteklo nedeljo osvojila Dunovar, potem ko je uničila odpor srbske vojske. Po boju so šle avstrijske čete naprej in vzele kraja Pričinovac in Seravico. Zasedli smo hitro to celo ozemlje, a čete, ki se bore južno od imenovanih krajev, so v neprestani zvezi z glavno armado.

Sobota, 26. septembra 1914. Naše čete se bore z največjo žilavostjo za končni uspeh. Zelo važne pozicije se že nahajajo v naših rokah. V teh bojih sodeluje tudi naše topništvo.

Uradno se poroča: Na balkanskem bojišču je položaj tudi od zadnjih dovolj jasno govorečih poročil ostal neizpremenjeno ugoden.

Ponedeljek, 28. septembra 1914. Srbi so zadnje dni osemkrat pozkusili napasti avstrijske postojanke, a so bili vselej s strašnimi izgubami vrženi nazaj. Srbom gre vedno za vrat; v teh razmerah moramo zato kmalu odločilno zmagati. Srbi se obupno drže in so dobri vojak. Drže se vztrajneje kakor Rusi.

Torek, 29. septembra 1914. Uradno se poroča 28. septembra popoldne: Po več kot štirinajstdnevni trdovratni bojih, med katerimi so naše čete ponovno prekoračile Drino in Savo, je na jugovzhodnem bojišču nastopil kratek odmor. Vse naše čete stoje na srbskem ozemlju in se vzdržujejo proti neprestanim trdovratnim srbskim napadom na pozicijah, katere so osvojile v krvavih bojih. Ti napadi vedno končavajo z znatnimi sovražnimi izgubami. V zadnjih bojih smo zaplenili 14 topov in več strojnih pušk. Število ujetnikov je znatno, enako tudi število srbskih vojaških beguncev. — Poročila o srbsko-črnogorskih vpadih v Bosno so nastala vsled vpada podrejenih moči v ozemlju pri Sandžaku, na katerem ni bilo nič naših čet. Nemudoma se je odredilo vse potrebno, da se ti kraji očistijo sovražnika.

Četrtek, 1. oktobra 1914. Naši napadi v Srbiji zmagovito napredujejo. Pozkus Srbov naše napade z novim vpadom čez Savo motiti, se je končal s popolnim porazom Srbov. Naše obmejne čete v bližini so čez Savo došle maloštevilne in slabe srbske čete takoj iz dežele pognale.

Sobota, 3. oktobra 1914. Naše čete v Srbiji dva dni sem napadajo sovražnika. Dosedaj napredujejo naši napadi proti sovražniku, ki se povsod nahaja v močno utrjenih, z žičnimi ovirami zavarovanih pozicijah, sicer počasi, vendar ugodno. Pričelo se je s tem, da se preženo srbske in črnogorske čete, ki vznemirjajo nekatere kraje v Bosni. Pri tem

je bil 1. oktobra cel srbski bataljon obkoljen, razorožen in odpeljan v vojno ujetništvo. Po Srbih razširjena trditev, da je naša 44. honvedska divizija uničena, je nov dokaz bujne srbske domišljije. Ta divizija se nahaja — kakor so se Srbi zadnje dni ponovno lahko prepričali — v najboljšem stanju v bojni črti in se je prav tako, kakor pri Višegradu, častno udeležila tudi bojov zadnjega tedna.

Ponedeljek, 5. oktobra 1914. Uradno se poroča: V vzhodno Bosno vpadle srbske in črnogorske sile so nas prisilile, da smo poslali v te kraje, ki leže na strani kraja glavne odločitve, naše vojne moči. Prvo tam vpeljeno delo se je končalo z velikim uspehom. Dve črnogorski brigadi, spužka pod poveljstvom generala Vukovića in zetska pod generalom Rajevićem sta bili po hudih dvadnevni bojih popolnoma poraženi in vrženi proti Foči. Črnogorci v silni zmešnjavi beže čez mejo. Obe brigadi sta morali prepustiti našim ves svoj tren in znatne zaloge, katere sta naplenili po Bosni. Tudi pri tej priliki smo našli več naših vojakov, ki so bili odposlani kot prednje straže, med njimi nekega praporščaka, ki so bili vsi na zverinski način pohabljeni. Pri boju, ki je bil vpeljan na severnem delu, je pol našega bataljona ujelo celoten srbski bataljon.

Sreda, 7. oktobra 1914. Srbi imajo velikanske izgube. Moravska divizija je bila pri Bogatiću skoro popolnoma uničena, šumadska divizija je pa izgubila nad polovico moštva. Dosedaj je najmanj četrtina srbske armade za boj nesposobna, med temi je nad 13.000 mrtvih. — Dunajski časopisi poročajo, da so srbske izgube po zadnjem štetju doslej 14.000 mrtvih in nad 50.000 ranjencev. — Glasom vesti, ki so dospele iz Niša, je postal položaj Črnogorcev kritičen. Od 42.000 vojakov, s katerimi so razpolagali v začetku vojne, jih je le še 18.000 za boj sposobnih. Črnogorci so se obrnili v Srbijo za pomoč, a bili so odbiti, ker se Srbija sama nahaja v obupnih razmerah.

Petek, 9. oktobra 1914. Uradno se razglša: Čiščenje Bosne napreduje. K že javljenim uspehom proti Črnogorcem se pridružuje sedaj tudi odločilen udarec proti preko Višegrada brez boja vpadlim

srbskim močem. Njihova severna kolona je že od Srebrenice proti Bajini Bašti vržena nazaj preko Drine; odvzeta sta ji tren in municijska kolona. Na Romanjo planino prodrlo glavno moč pod poveljstvom bivšega vojnega ministra generala Miloša Božanovića so naše čete v dvadnevni bitki popolnoma porazile ter je sovražnik le s hitrim begom ušel od nas nameravanemu zajetju. En srbski bataljon 11. polka drugega poziva je bil ujet ter več brzostrelnih topov zaplenjenih.

Sreda, 21. oktobra 1914. Čez Zagreb se poroča z južnega bojišča, da so Srbi podvzeli obupen napad na Črni vrh. Ta napad so Srbi plačali z izgubo dveh pehotnih polkov, dveh baterij in več strojnih pušk.

Petek, 23. oktobra 1914. Po tridnevni bitki v Srbiji so osvojile naše čete Jagodino planino. To je najmočnejša srbska brambna pozicija, ki nam je dozdej prišla v roke.

Sobota, 24. oktobra 1. 1914. Uradno se 23. oktobra razglašča: Močne srbske in črnogorske sile, ki so svojčas vdrle po južnovzhodnih krajih, kjer ni bilo naših čet, v vzhodno Bosno in jo z neukročeno tolpo plenečih in morečih četašev nadlegovale, so bile 22. t. m. po tridnevni lutih bojih v prostoru ob obeh straneh ceste Mokro—Rogatica porazene in prisiljene, da so se morale hitro umakniti.

Avstro-ogrski aeroplan s strojno puško je dne 17. t. m. prišel nad Lovčen, napadel radiotelegrafsko postajo in en črnogorski bataljon. Pri tem je bilo ranjenih nekaj črnogorskih vojakov. Tudi avstro-ogrsko brodovje je krepko bombardiralo Lovčen.

Torek, 27. oktobra 1914. Po vesteh iz Niša so napadle zopet avstrijske čete Srbe pri Gučevu, južno od Loznice. V uradnem srbskem poročilu pravijo, da se je avstrijskim četam posrečilo iz neke srečno izbrane topniške pozicije obsuti z groznim ognjem srbske čete, katere so zasedle pozicije zahodno od Zazovice na Rijekerskem potu. V srbskem poročilu pravijo, da so avstrijske čete iz višine Bežanija bombardirale Topčider, kakor tudi savsko in donavsko obrežje pri Belgradu. Tudi neki avstrijski monitor je od zemunske strani zelo uspešno bombardiral srbske

pozicije. Srbi so bili prisiljeni, da privlečejo proti monitorju težke topove, ali se je monitor srečno umaknil.

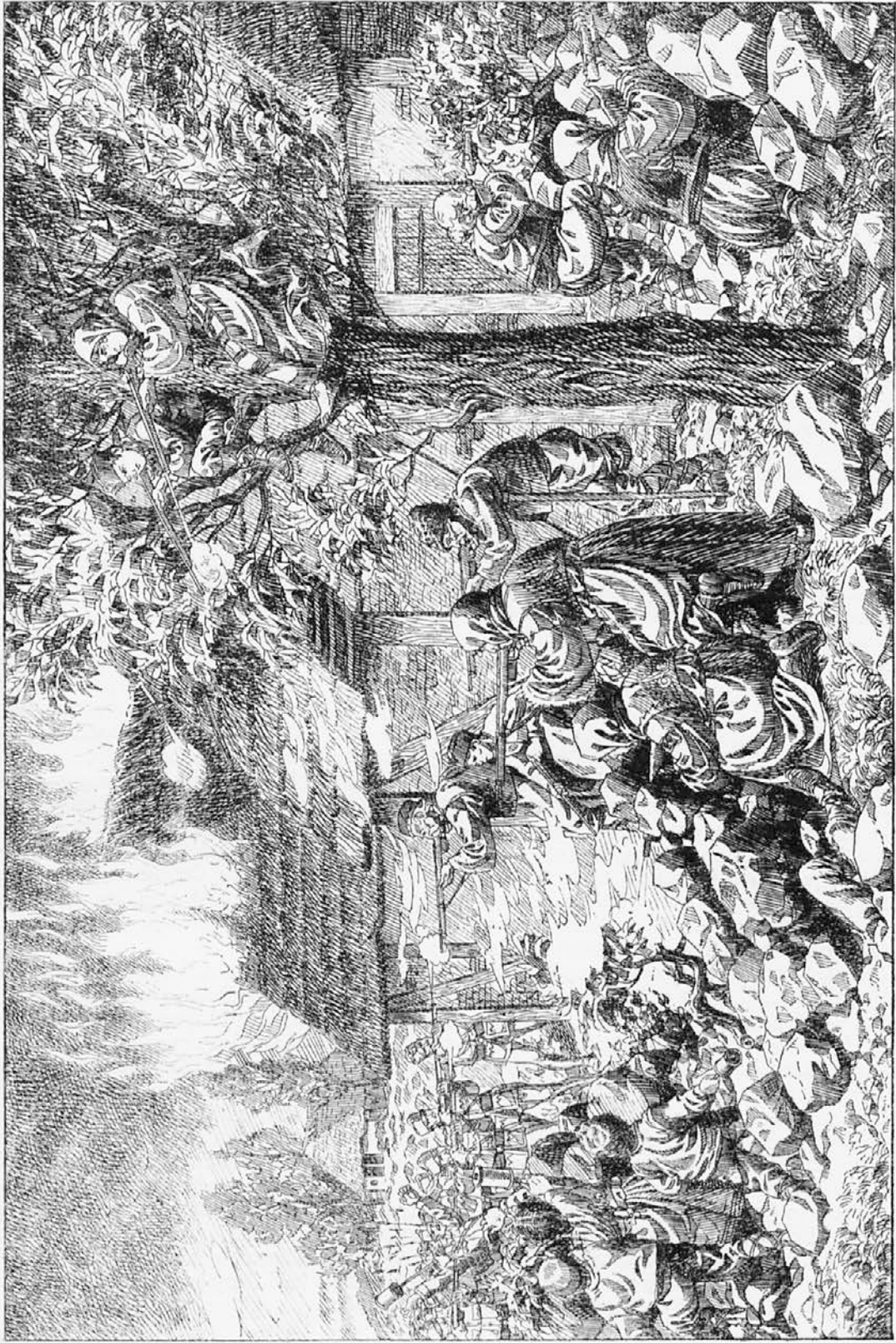
Sreda, 28. oktobra 1914. Na Romanji planini porazene srbske in črnogorske čete so bile po štiridnevem neprestanem zasledovanju pri Višegradu in Goraždih potisnjene nazaj čez Drino. Naše čete so pri tem zaplenile v šoli pri Han Stjenici veliko infanterijske in artiljerijske municije in osvojile v bojih z zadnjimi srbskimi četami na Velikem brdu—Vračivici strojne puške in gorske topove. Vzhodna Bosna je s tem do Drine očiščena sovražnikov.

Isti dan, ko so bili Srbi in Črnogorci potisnjeni nazaj čez Drino, so tudi naše čete v Srbiji izvojevale znaten uspeh. Dve utrjeni sovražni postojanki pri Ravnju v Mačvi so naši vzeli v naskoku, pri tem so naši zaplenili 4 srbske strojne puške, 600 ročnih pušk in bomb in ujeli veliko Srbov.

Četrtek, 29. oktobra 1914. Dne 27. oktobra smo priborili v Srbiji nove uspehe. Naše čete so z naskokom po hrabrem nasprotnikovem odporu priborile Ravanjo in močno utrjeno sovražno postojanko na cesti pri Crni Bari v Mačvi. Pri tem smo osvojili 4 topove, 8 strojnih pušk, ujeli 5 srbskih častnikov in 500 mož ter zaplenili mnogo vojnega materijala.

Petek, 30. oktobra 1914. Naše čete, ki so pri Mitrovici prekoračile Savo, so pričele napadati pri Gluščih, krepko podpirane od čet, ki so prekoračile reko pri Jarku, tako da je bila srbska brigada primorana se umakniti proti Metkoviću in Božatiću. Naše čete so se nato utrdile na poti iz Gluščev v Božatić, medtem ko so se Srbi skrili v betonska skrivališča. Naše pozicije so tako močne, da moremo popolnoma lahko odbiti poizkuse Srbov, predreti našo bojno črto.

Ponedeljek, 2. novembra 1914. Naše čete, ki so pri svoječasnem vpadu v Mačvo zadele na močne, z žičnimi ograjami zavarovane utrdbe, v katere so mogle napraviti luknjo šele pred dvema dnevoma po daljših težavnih bojih pri Ravnju, so dne 31. oktobra dosegle zopet pomembne uspehe. Dasi se je sovražnik obupno branil in dasi se težko koraka po Mačvi, ki je deloma močvirna, so vse naše, čez Drino in Savo došle čete danes v široki črti pro-

Naši vojnaci v boju s srbskimi četasi.

dirale naprej ter so vzele kraje Črnabara, Banovopolje, Radenkovič, Glušči in Tabanovič.

T o r e k, 3. n o v e m b r a 1914. Naši napadi skozi Mačvo zmagovito napredujejo. Iz svojih utrjenih postojank pregnani sovražnik se je le malo upiral. Samo severno od Šabca je bilo treba z naskokom vzeti močno utrjene postojanke. Tudi Šabac sam so naše čete včerajšnjo noč z naskokom osvojile. Naše skozi Mačvo prodirajoče kolone so že prekoračile železniško progo Šabac—Lješnica. Konjenica je ujela veliko sovražnikov.

Težka izguba je zadela našo balkansko zrakoplovno skupino. Vojnega pilota nadporočnika Sanchiza je težko ranil sovražni strel, ki je poškodoval tudi njegovega opazovalca. Kljub strašnim bolečinam je vrlji pilot napel svoje zadnje sile, da je vodil svoj aparat na približno 70 km oddaljeno letališče in ondi gladko pristal. Nadporočnik Sanchiz je včeraj svojim ranam podlegel. Pred smrtjo je še prejel vojaški zaslužni križec, katerega mu je Nj. Veličanstvo brzojavnim potom podelilo.

S r e d a, 4. n o v e m b r a 1914. Uradno se poroča: Šele sedaj se lahko celotno pregleda v Mačvi doseženi uspeh. Tam se nahajajoča srbska armada, ki je štela štiri do pet divizij pod poveljstvom generala Stepanovića, se je mogla rešiti iz ogrožene situacije le s hitrim begom, pri čemer je morala popustiti raznovrstne zaloge in tren ter je izgubila mnogo ujetnikov. Sovražnik se je v enem pohodu brez odpora umaknil na gričevje južno od Šabca. Le pri Šabcu, katerega so naše hrabre čete v noči od 1. na 2. novembra v naskoku vzele, so se Srbi trdovratno a brezuspešno upirali.

Č e t r t e k, 5. n o v e m b r a 1914. Z južnega bojišča se 4. novembra uradno poroča: Naše čete so v nadaljnjem svojem prodiranju južno in južnozahodno od Šabca zopet zadele na sovražnika. Napad, ki se je takoj pričel, ugodno napreduje. Med boji na Romanji je bilo skupno ujetih 7 častnikov in 647 mož, zaplenjenih pa 5 topov, 3 municijski vozovi, 2 strojni puški, veliko streljiva in vojnega materiala. Črnogorcem je bilo odvzetih 1000 kosov živine, ki so jo hoteli vzeti iz Bosne seboj.

P e t e k, 6. n o v e m b r a 1914. Rezervni poročnik, državni poslanec Einspin-

ner poroča iz Tivata listu »Salzburger Volksblatt« z dne 27. oktobra: Včeraj smo pokopali 2 hrabra topničarja, ki sta padla v boju proti Francozom. Naši boji so namreč sedaj naperjeni proti francoskim baterijam, ki so postavljene na Lovčenu in na sosednjih višinah. Naši opazovalci so natanko spoznali pri topovih francoske vojake. Dokazano je tudi, da so francoski topničarji z zastrupljenimi krogli streljali na vodnjake in napravili vodo neužitno. Naše baterije in naši forti, pa tudi naše ladje se boré z občudovanja vredno hrabrostjo. Marsikatero naših utrdb je že zadela sovražna krogla, kljub temu se pa sovražniku ni posrečilo niti ene naše postojanke prisiliti, da bi utihnila. Nasprotno smo pa mi že več sovražnih pozicij razstrelili.

Podrobnosti iz teh bojev.

Uničenje srbske timoške divizije pri Mitrovici.

Najboljše čete srbske armade, znamenita timoška divizija, so dobile nalog, da naj v noči na 6. septembra prodro čez Savo pri Mitrovici in tako zanesejo vojsko na avstrijska tla. To naročilo se je zgodilo najbrže v domnevanju, da so avstro-ogrske čete tako zaposlene v bojih z Rusi in vsled tega tako slabotne, da ne bodo mogle odbiti resnega srbskega napada. Že nekaj dni pred tem poizkusom, prodreti na avstrijska tla, so se širile med srbskimi vojaki vesti, da je Berlin že v rokah zaveznikov in da se je nemški cesar usmrtil.

Od ogrskega savskega obrežja so razni špioni že dan poprej naznanjali srbski armadi, da je pot prosta. Poveljstvo naših čet pa je izdalo ukaz, da naj se prihoda Srbov čez reko nikjer ne ovira. Šele ko so srbske prednje straže prišle čez reko, se je začela ostala armada pomikati na to stran po dveh provizorično napravljenih mostovih pri Mitrovici in Ostružnici. Na čelu srbskih čet je korakala godba — Srbi so domnevali, da bo pohod brez bojev.

O boju samem, ki se je nato vršil, je pripovedoval neki ranjeni avstrijski častnik sledeče:

Odkar smo izpraznili Šabac, smo opazovali na srbskem bregu Donave nena-
vadno živahno delovanje srbskih čet. Od
vseh strani se nam je poročalo, da obstre-
ljuje srbska artiljerija vasi, ki leže na ogr-
skem bregu Donave in da prodirajo med
Obrenovcem in Tobšido močne srbske
čete. Srbska artiljerija se je postavila na-
sproti Mitrovici in jo začela obstreljevati.
Mi smo stali pri Rumi. V soboto, 5. sep-
tembra, je začel padati srbski ogenj na
naše postojanke. Mi smo le slabo odgovar-
jali. Dva bataljona mojega regimenta sta
dobila v soboto ponoči povelje, da naj
prodirata vzhodno ob Savi. Mi smo se
postavili nasproti Jaraku.

Celo noč so se med prednjimi stra-
žami izmenjavali streli. Dobili smo naro-
čilo, da naj mirujemo. Drugo jutro smo
zapazili, da se srbske čete močno pre-
mikajo. Mi smo se umaknili nazaj in pu-
stili na bregu Save samo straže. Takrat
smo začuli močno streljanje iz pušk. Po-
zneje se mi je sporočilo, da hočejo Srbi
čez Savo in da nameravajo napraviti pri
Jaraku most. Dobil sem povelje, da naj
grem z mojimi četami do Save. Na Savi
je bilo polno čolnov s srbskimi vojaki,
katerim je njih artiljerija varovala pot. Ko
sem to sporočil, sem dobil povelje, da naj
ostanem mirno na mestu.

Čez reko so prihajale vedno večje
mase, ki so korakale v severovzhodni
smeri. Poldruugo uro sem jih gledal. Na
srbskem bregu so pričeli pionirji delati
most in artiljerija je bila pripravljena za
pohod. Takrat pa sta padli dve granati v
množico na srbskem bregu. Naš artiljerij-
ski ogenj je bil zelo močan, in srbska arti-
ljerija je morala bežati. Reka je bila še
polna čolnov s srbskimi vojaki, katere smo
postrelili. Sedaj je pričela zopet srbska
artiljerija streljati. Tudi pri Soficah se je
začel artiljerijski ogenj, mi pa smo morali
še vedno na istem mestu kot poprej ča-
kati. Postalo je temno in šele ob 9. uri
smo dobili povelje, da naj se pridružimo
našemu bataljonu. Ob pol 10. uri smo bili
že v ognju. Neka, v nered pripravljena
srbska masa se je valila proti nam. Mi smo
jo obstreljevali od spredaj, naši sosedje od
desne strani. Naše strojne puške so močno
delovale, hitro smo potisnili Srbe do Save.
Jaz sem bil takrat ranjen in na obvezo-

vališču sem zvedel, da so Srbi popolnoma
uničeni.

Ogrska divizija je stala v polkrogu pri
Rumi, njeno delovanje je podpirala artilje-
rija, ki je bila postavljena pri Jaraku in
Soficah. Ta divizija je Srbe obkolila in jih
pognala s streli in bajonetnimi napadi v
Savo. Grozen strah se je polastil utrujene
timoške divizije. 5000 Srbov je bilo ujetih,
toliko pa jih je utonilo v Savi. Četa 1500
Srbov je bila kmalu nato ujeta in deloma
tudi postreljena pri Indjiji med Savo in
Donavo.

Timoška divizija je bila razbita.

O ujetju Srbov je pisal neki bojevnik:

Več poročil pravi, da so se Srbi kar
vdajali. To ni res. Mahanja z belimi robci
nismo nikjer opazili. Naše čete, od častni-
kov do mož, so pokazale toliko poguma,
da se ga ne dobi izlepa. Bil je težek boj,
zato je zmagá tem slavnejša. Tudi Srbi so
se obnašali zelo junaško, krivico bi delali,
ako tega ne bi priznali.

Nadaljnji srbski poizkusi.

Zmagá pri Mitrovici je omogočila av-
strijskim četam, ki so se bile namenoma
pomaknile nazaj, pregnati čez mejo tudi
one srbske čete, ki so prodirale pri Kle-
naku, pri Kupinovem in Obrenovcu, pri
Zemunu in pri Pančovi. O popolnem po-
razu srbskega prodiranja proti Sremu in
Banatu je poročala »Jugoslovanska ko-
respondenca« iz uradnih virov sledeče
podrobnosti:

Kmalu po vpadu srbske timoške divi-
zije pri Mitrovici, ki je bila poražena na
ozemlju med Rumo in Jarakom, so pro-
dirale redne srbske čete in večje množice
komitašev na več krajih naenkrat v Srem
in Banat. Na zahodu so Srbi prekoračili
Savo pri Obrenovec - Progarju, Pravo-
Novoselo - Kupinovu in pri Orešac - Gra-
bovcu ter so vpadli v Srem. Pri Ostružnici
pa je prodrlo čez reko več tisoč one srb-
ske čete, ki je dozdej stala pri Belgradu.
Število Srbov, ki so prodirali v Srem, se
ceni na 15.000 mož.

Naše poizvedovalne čete so takoj na-
znanile to srbsko prodiranje. Naši povelj-
niki pa so se tudi tukaj poslužili tiste
taktike kot pri Mitrovici: mirno so pustili,
da so srbske čete prišle čez Savo. Srbski
pionirji so čez reko napravili na dveh

mestih mostove, na drugih krajih pa so se vozili na čolnih čez Savo, ki je bila takrat zelo nizka. Na drugi strani Save so se srbske čete na dveh mestih združile, da bi tako združene prodirale proti Indiji v Slavoniji. Tedaj pa so bile postavljene srbske čete v tak položaj kot one prej pri Mitrovici. Razvil se je trdovraten boj.

Ko so prišle našim četam na pomoč čete iz Petrovaradina, se je začel boj za Srbe na slabo nagibati; zlasti naša artiljerija je prizadevala Srbom občutno škodo. En del Srbov je bil odrezan od svoje umikalne črte. Vsi srbski poizkusi, da bi prodrli našo črto, so se izjalovili vsled trdovratnega in junaškega odpora naših čet.

Srbske čete so doživele katastrofalen poraz. Nad 3000 mož je padlo, 1000 pa jih je bilo ujetih.

Tudi od onih srbskih čet, ki so udrle pri Velikem selu v bližini mesta Pančova v Banat, se jih je le malo vrnilo na srbska tla. O bojih v tem ozemlju se je glasilo poročilo:

Dne 12. septembra so začele obstreljevati odprto mesto Pančovo one srbske čete, ki so bile zbrane na prostoru pri Velikem selu. Naše poizvedovalne čete so se ob pričetku streljanja umaknile, ker so dognale, da nameravajo Srbi prekoračiti Donavo. Po kratkem, samo navideznem odporu so pustili naši, da so Srbi prišli čez Donavo. Srbskih vojakov je bilo krogi 8000. En del je prodiral proti Pančovi, drugi večji pa v smeri proti Dalovi. Tukaj so naši z bajonetnim napadom porazili srbske čete. Veliko je bilo število ujetih Srbov in velik plen artiljerijskega materiala. Ostanek Srbov je bežal čez Donavo, kar je stalo Srbe tudi stotine življenj. Eden naših monitorjev je streljal na bežeče in uničil tudi njih artiljerijsko postojanko nasproti Pančovi. Večino Srbov je zajela smrt.

Tudi pri Zemunu se ni Srbom boljše godilo. Samo par dni so imeli Srbi to mesto v oblasti. Obnašali so se korektno. Samo v nekatere špecerijske trgovine so udrli, drugače pa pustili vse v miru. Nobena hiša ni bila poškodovana. Prebivalci v Zemunu so že nekaj dni slutili, da imajo Srbi načrt, obiskati Zemun. Mnogi so vsled tega zapustili mesto. Prehod Srbov čez reko se je izvršil na pontonskem mostu.

Naši monitorji so se nahajali na zakritem mestu in so Srbom mirno pustili prehod. Srbski častniki so se v Zemunu nastanili v hotelu »Central«. Moštvo je začelo takoj odstranjevati napisne deske na ulicah in jih nadomeščati s srbskimi. Za župana je bil imenovan neki srbski lekarnar. Ko pa so Srbi zvedeli, da se bližajo Zemunu Ogri, so takoj zapustili mesto. Ko pa so bežali čez most, so jih začeli obstreljevati naši monitorji. Nastal je boj, nič manjši od onega pri Mitrovici. Most se je zrušil in mnogo Srbov je našlo smrt v hladnih valovih.

Tako je povsod za Srbe porazujoče končal njih vpad.

Čez Drino in Savo.

Avstrijske čete so 8. septembra prekoračile Drino in prodirale v ravnino Mačve med Drino in Savo. Vhod je bil izvršen na dveh mestih: ene čete so prekoračile Drino pri Zvorniku (pri iztoku Drine v Savo), druge pa v prostoru pri Bjelini, kjer je prišlo takoj do hudih bojev na črti Lešnica—Ložnica. Po porazu srbske timoške divizije in ostalih čet, ki so prodirale v Srem in Banat, so začele avstro-ogrške čete prodirati tudi čez Savo. Čete, ki so pri Zvorniku prodrle čez Drino, so naletele pri Krupanju na hud odpor. Po večdnevnom boju je bilo dne 23. septembra proglašeno zavzetje krupanjskih višin in naznanjeno umikanje Srbov.

Tudi čete, ki so prodrle čez Savo, so se v teh štirinajstih dneh z uspehi borile.

Vrhovno armadno poveljstvo je nato izdalo odlok za kratek odmor.

Neki avstro-ogrski častnik, ki je sodeloval pri severnih četah, ki so prodirale čez Drino, je opisal tamošnje boje sledeče:

V torek, dne 8. septembra ob pol 3. uri zjutraj so prekoračile naše čete nižine ob Drini. Gosta megla nas je pokrivala. Po hudem, za sovražnika izgub polnem boju smo vzeli nekatere važne sovražni-kove postojanke. Naslednje jutro smo začeli prodirati v notranjo Srbijo.

Vreme je bilo lepo in mi smo korakali dva dni, ne da bi naleteli na sovražni odpor. Ker smo domnevali, da so Srbi podminirali ceste, smo pustili goniti pred nami večje črede živine, kar pa se je izkazalo pozneje kot nepotrebno. Srbi so se umak-

nili v južnozahodni smeri z namenom, da se nam tamkaj, dobro zakopani, zoperstavijo ter preprečijo združitev naših čet z onimi, ki so prodirale čez Krupanj.

Ta srbski načrt pa se je popolnoma ponesrečil. Naša artiljerija je Srbom onemogočila, da bi obdržali njih pozicije. Ko so jih naši vojaki še napadli z bajoneti, so začeli Srbi bežati. Vasi, ki so služile Srbom za opirališča, so bile v plamenih, ko smo zvečer korakali vanje.

Medtem je pa imela naša druga četa — kakor smo pozneje zvedeli — pri Krupanju hud boj s srbskimi četami, katerim je poveljeval, kakor se je poročalo, princ Jurij. Tudi tamkaj so bili Srbi tepeni in pet infanterijskih regimentov je bilo popolnoma poraženih. Pripovedovalo se je, da bi naši kmalu princa Jurija pri nekem naskoku na sovražne pozicije ujeli. Med tem sta se obe črti združili in nadaljevali smo pohod ter doživljali vedno manjše boje.

O bojih, o katerih pripoveduje ta častnik, je poročala tudi »Jugoslovanska korespondenca« tako-le:

Šlo se je za večdnevne naskoke na važno višino, katero so obvladovali Srbi. Boji za to višino, katero so pozneje naši vojaki imenovali »smrtne šance«, so se pričeli v prvih jutranjih urah dne 16. septembra. Višino, ki je ležala na levem krilu naših prodirajočih čet, je obvladovala srbska artiljerija. Treba pa jo je bilo na vsak način vzeti. Po strašnem artiljerijskem ognju so ob 11. uri dopoldne naskočili Bošnjaki višino s klici: »Na nož!« Močno je deževalo in gosta megla je zakrivala razgled. Bošnjaki so po krvavem boju vzeli »smrtne šance«. Vse moštvo in vsi častniki, ki so bili pri topovih, so padli. Ponovno so poizkušali Srbi višino zopet vzeti, toda Bošnjakj so jo branili z bajoneti. Položaj na višini je bil neznosen, ker so nepokopana trupla srbskih vojakov ležala že več dni na prostem. Dne 20. septembra so morali naši to višino iznova naskočiti, ker se je med tem sovražniku posrečilo jo zopet vzeti. Dve stotniji Bošnjakov sta jo vzeli. Ker je bilo vsled strmine nemogoče topove spraviti nazaj, so jih razgnali. Srbi so imeli v bojih za to višino velikanske izgube in so končno zapustili to ozemlje. V bojih v Mačvi je bil ranjen tudi srbski princ Jurij.

Črnogorsko-srbski vpad v vzhodno Bosno.

Kakor smo že poročali, se je črnogorski vpad v Bosno koncem meseca avgusta ponesrečil, ker so bili Črnogorci pri Bileku premagani. Tretja avstro-ogrska gorska brigada pod poveljstvom generalmajorja Pongraca je premagala sovražnika, ki je bil v premoči in voden od srbskih in ruskih častnikov.

Med boji v Mačvi, ki so se vršili v drugi polovici meseca septembra, so pustili Avstrijci na meji Bosne le malo orožnikov in neobhodno potrebne varstvene straže. To priliko so porabili Črnogorci in vpadli z dvema brigadama in večimi četami komitašev v Bosno. Obenem so pa prodirale srbske čete proti Višegradu. Skupni cilj je bilo Sarajevo. Na Romanji Planini, višinah vzhodno od Sarajeva, se je pa njih prodiranje ustavilo.

Ta pohod Črnogorcev je opisala »Jugoslovanska korespondenca« tako-le:

Obe črnogorski brigadi, ki se prištevati k elitnim četam črnogorske armade, sta prodirali čez Fočo v Bosno. Prehod čez mejo je bil sovražniku zato mogoč, ker so varovale mejo le neznatne straže. Dokler se niso zbrale dovolj močne naše čete, ki so imele namen pognati sovražnika nazaj čez mejo, je bilo istemu mogoče prodirati precej daleč v deželo. Mnogo vasi je oropal, mnogo jih požgal. Ko pa so se zbrale naše dovolj močne čete, se jim je posrečilo sovražnika, ki se je nahajal na višinah, iz dobro napravljenih zakopov z artiljerijskim ognjem pognati nazaj.

Neki očividec je pripovedoval: Dne 18. oktobra smo pričeli boj s črnogorskimi in srbskimi četami, ki so stale ta dan kakih 30 km od Sarajeva. Mi smo podvzeli ofenzivo in bili premaganemu sovražniku vedno za petami.

Nekaj dni prej smo pod poveljstvom našega brigadnega generalmajorja pl. Pongraca v enodnevni bitki porazili Črnogorce in pognali v beg deset sovražnikovih bataljonov. Nato smo osredotočili naše napade na zadaj stoječo srbsko divizijo, ki se je hotela združiti s črnogorskimi četami. Sovražnik je bil povsod tepen, in cesta, ki je vodila proti jugu, prosta.

Po nekoliko dnevih odmora je bil napovedan napad na glavne moči Srbov in

Črnoгорcev, ki so stale vzhodno od Sarajeva. Dne 18. oktobra se je pričela velika bitka. Ta dan smo napadli sovražnika na vrhovih Romanje Planine. Naslednji dan se je pričel sovražnik umikati. Mi smo ga zasledovali in ga prisilili dne 21. oktobra k spopadu, ki je bil eden najvažnejših v teh bojih. Naše čete, ki so morale veliko pretrpeti vsled slabega vremena in slabih cest, so se borile sijajno. Do dne tega boja je deževalo neprestano tri dni in tri noči. Vojaki so bili do kože premočeni, tren s hrano že dva dni ni mogel do njih. Da pa vse to ni zlomilo ofenzivnega duha naših čet, dokazuje 21. oktober. Že prejšnji večer smo prišli s sovražnikom v stik. V zgodnjih jutranjih urah drugega dne pa se je pričel siloviti boj. Deževalo je v potokih, mi pa smo navzlic dežju in toči granat in šrapnelov prodirali po strmih potih naprej. Z bajoneti smo zavzemali višino za višino, od katerih najnižja je bila visoka čez 1000 metrov. Pozno zvečer je bil sovražnik poražen, njegove izgube so bile velikanske, pa tudi mi smo obžalovali smrt marsikaterega tovariša. Ujetniki, topovi, ranjenci — vse se je mešalo.

To je bil boj pri Rogatici.

Kakor se je pozneje izkazalo, so se borili pri Črnoгорcih tudi Francozi, ki so pripadali skaderskemu francoskemu oddelku v Albaniji.

Srbi v Zemunu.

Graški listi so o tem poročali: Srbom je bilo le malo dni usojenih, da so se v Zemunu mudili in kmalu smo bili, hvala Boгу, teh težkih sanj rešeni. V srečo Srbom je bil položaj tak, da niso nobene škode napravili. Od prvega trenutka, ko so Srbi vpadli, so morali zelo paziti, da jih naši ne obkolijo, niti časa niso imeli, da bi bili po svoji navadi plenili. Vse zasebne hiše so ostale nedotaknjene. Oropali so le neko veliko kolonialno trgovino in pri nekem zdravniku so si avtomobil izposodili, ki ga niso vrnili. Reko so Srbi prekoračili na mostu, napravljenem s čolni. Naši monitorji so dobro skriti opazovali prehod Srbov, ker je šlo za to, da nam veliko Srbov v roke pade. V Zemunu so srbski častniki proti plačilu jedli. Srbski vojaki so takoj poulične napise odstranili in jih s srbskimi nadomestili. Za župana

so Srbi dolčili nekega lekarnarja. Častniki v hotelu »Central« niso ničesar plačali. Ko so naši vojaki prikorakali, so Srbi takoj mesto zapustili, in sicer so bežali čez most prvi častniki, ki se jim je tako mudilo, da niso niti svojih stvari vzeli s seboj. Naši monitorji so pričeli na most streljati, most je bil porušen, še preden so prekoračili Srbi reko. Ob tej priliki so Srbi veliko ljudi izgubili.

Boji pri Črnem vrhu.

»Die Drau« je prinesla obširno poročilo po pripovedovanju nekega častnika o bojih 78. osješkega domobranskega polka pri Črnem vrhu.

Dne 9. septembra smo dobili ponovni ukaz, da gremo v Srbijo, ali sedaj ne daleč od Zvornika. Imeli smo nalogo, da skupno s 3. brigado osvojimo Črni vrh, ki je visok 708 metrov. Napredovanje je bilo silno težavno. Rabili smo osem dni, preden smo prišli do Črne vrha; zavzeli smo pa višine čez štiri dni. Bili so dnevi, ko smo prekoračili samo en kilometer, ker smo morali vsak breg za bregom vzeti z naskokom. Srbi so branili svoje izvrstne pozicije — kar se mora priznati tudi sovražniku — z redkim junaštvom, ali bili so končno od naših čet redno potolčeni. Po mnogih težkih in trdovratnih bojih, ki bodo zapisani z zlatimi črkami v zgodovini osješkega domačega polka, je naša ofenziva slednjič energično napredovala. Vsako zasedeno točko smo morali braniti pred močnejšim sovražnikom. Srbi se v bregovih boré najrajši z ročnimi bombami.

Odkar smo osvojili Črni vrh, ni preteklo dan, da bi Srbi ne poizkušali vzeti nazaj svojih izgubljenih pozicij. Zadnje dni smo mnogo trpeli vsled slabega vremena. Dne 23. septembra so naše čete zmagonosno napredovale z geslom: »Hrabro naprej! Za kralja in domovino!«

Kako je v Srbiji in v Belgradu.

O tem je pripovedovala neka francoska vzgojiteljica, kateri se je posrečilo pobegniti iz Belgrada v Novi Sad: Naloga srbskih žen je priti za hrbet sovražnikov, nakar s koruznega polja postreljajo častnike. V Belgradu ni mnogo vojaštva, pač pa toliko več franktirerjev. Ko sem zapuščala Belgrad, je poleg po avstrijskih topo-

vih razrušenih zidov tobačne tovarne divjal požar. Alkalajeva kartonažna tvornica, pivovarna in neka tvornica za izdelovanje trikotov so porušene. V mestu samem so zgorela poslopja srbskega vojnega ministristva, častniški kazino, poslopja restavracije Slavija in črnogorsko poslaništvo. Blizu konaka je zgorelo kinogledališče Kolosseum. Več granat je padlo v hotel Moskva. Najstrašnejše je opustošen Kalimegdan. Kneza Mihajla ulico, poslopje srbsko-francoske banke, vseučilišče in saborsko cerkev je tudi uničil požar. V Belgradu je ostalo le najubožnejše prebivalstvo, kdor je le mogel, je pobežnil. Četaši kolovratijo po mestu, videla sem tudi ruske vojake; da, celo francoske častnike.

Boji pri Krupanju.

Srbske postojanke so bile izvrstne. Srbi so bili izborno razvrščeni, nahajali so se na svojem, znanem jim ozemlju. Avstroogrske čete so pa Srbe tako drzno napadle, da tega ni mogoče popisati in so enostavno vrgle Srbe iz njih postojank. Srbi, ki jim je avstroogrska artiljerija prizadala težke izgube, so se sicer borili s hrabrostjo, ki jo navdaja pogum, a vsak odpor se je zlomil radi boljšega avstrijskega orožja in zaradi res sijajnega nastopa avstrijskih čet. Konec odločilne bitke je bil, da je bila srbska armada strta in da je morala hitro bežati. Na bojišču je pustila veliko mrtvih, ranjencev in ujetnikov. Skoraj nemogoče je, da bi mogli Srbi še misliti na kak uspešen odpor. Begunci, ki so došli v Sofijo, so pripovedovali, da se že v srbskih vrstah pojavlja obup radi strašnega položaja, v katerem se nahaja srbska armada in da se ne bo več mogoče upirati prodiranju avstroogrske vojske.

Kaj ujeti srbski častnik pripoveduje.

Nekj srbski častnik, naš vojni ujetnik, je pripovedoval: Izgube srbske armade so strašne. Lahko trdim, da polovica naše armade ni več za boj sposobna, če ni celo padla. V zadnjih bojih smo večji del svojih častnikov izgubili. Vlaki, ki v Srbijo še vozijo, prepeljujejo le ranjence v Niš, kjer se naša največja bolnišnica nahaja, v katero pa ne morejo več ranjencev sprejemati, tako da jih morajo zdaj v Skoplje pošiljati. Ko sem se zadnjič v Nišu mudil, sem videl

strašne prizore. Stari možje so čakali na kolodvorih ranjence, da so jih v bolnišnice in v zasebne hiše prenesli, kjer so jim obveze ženske obnovile, ker zdravnikov strašno primanjkuje; tudi obvez in zdravil že primanjkuje. V Srbiji umrje zato v bolnišnicah več vojakov kakor na bojiščih. Nobene obrambe ni. Kolera že strašno divja. Mi poginjamo na bojišču, naše žene in otroci pa doma. Srbija gre proti koncu. Njene ambicije, njene blazne sanje ji kopljejo gomilo. Najstrašnejše je, ker to že vsak ve. Zato tudi bitko za bitko izgubljam. Armadi monarhije se ne moremo več upirati, na vsaki črti se umikamo. Prav dobro vemo, da nas avstroogrska armada potiska v velikem loku proti Bolgariji. Na Bolgarijo pa zdaj res ne moremo računati, ker nam Bolgarija zdaj vrača. Ne zažrešim nobenega veleizdajalstva, če rečem, da naša makedonska armada že spada preteklosti. Mogočne ofenzive, ki jo je zagrešila Potiorekova armada, ne moremo zadržati. Dobri prijatelji so Srbiji gomilo izkopali.

Kratko srbsko gospodstvo v Sremu.

»Grazer Volksblatt« z dne 1. oktobra je priobčil naslednji opis profesoria Babića o kratkem srbskem gospodstvu v Zemunu: Že 7. septembra se je bilo zvedelo, da nameravajo Srbi udreti v Zemun, in takoj se je večina hrvatskega in nemškega prebivalstva začela pripravljati na odhod. Končno so zapustile mesto tudi oblasti, nazadnje pa orožništvo. Razen domačih Srbov nas je le nekaj malega ostalo v mestu. Meni je bilo poverjeno vodstvo gimnazijske uprave in razen tega sem bil v službi Rdečega križa. 10. septembra ob pol peti uri so prišli prvi Srbi, in sicer je bil major Gjukić. Za temi znanilci so kmalo prišle čez pontonski most ostale srbske čete. Takoj po dohodu je poveljnik izdal naslednjo proklamacijo na meščanstvo:

Meščani! Po božji milosti in hrabrosti srbskih čet ste bili vašega dosedanjega gospoda osvobojeni in ste prišli v podaništvo Nj. V. kralja Petra I.

Meščani, pozivate se: 1. da se vsak takoj vrne k svojim vsakdanjim opravkom; 2. da spoštujete tujo lastnino in ne plenite imetja onih someščanov, ki so odšli; 3. da ste vedno na razpolago vojaškim in civil-

nim oblastem, kajti srbske postave so pravične, pa tudi stroge. Zemun, 28. avgusta (10. septembra) 1914. Vojaški poveljnik mesta Zemun: Major Gjukić.

Tej proklamaciji je naslednji dan sledila druga, v kateri se pozivajo oni meščani, ki so mesto zapustili, da se vrnejo nazaj. Takoj po prihodu tujih čet so poveljniki pred vsa javna poslopja postavili straže, tako da sem po njihovem odhodu dobil popolnoma nedotaknjene vse brzojavke in pisma, ki so došla, preden so pršli Srbi. Samo na v parku ležečo gimnazijo se je žal pozabilo. Srbi so vkorakali v mesto ob sviranju godbe.

Takoj se je začela mastna gostija, ki se je ponekod razvila v prave pojedine, samo da potrebščin ni dal gostitelj, marveč so si jih sami vzeli iz večinoma zapuščenih hiš in gospodarstev nemškega prebivalstva v Franztalu. Na ognjih v taborišču so pekli prešiče in druge domače živali na ražnju. Višje in višje je postajalo »navdušenje« in kmalu se je razvilo v ono, kar je proklamacija prepovedovala, t. j. v plenjenje in izsiljevanje.

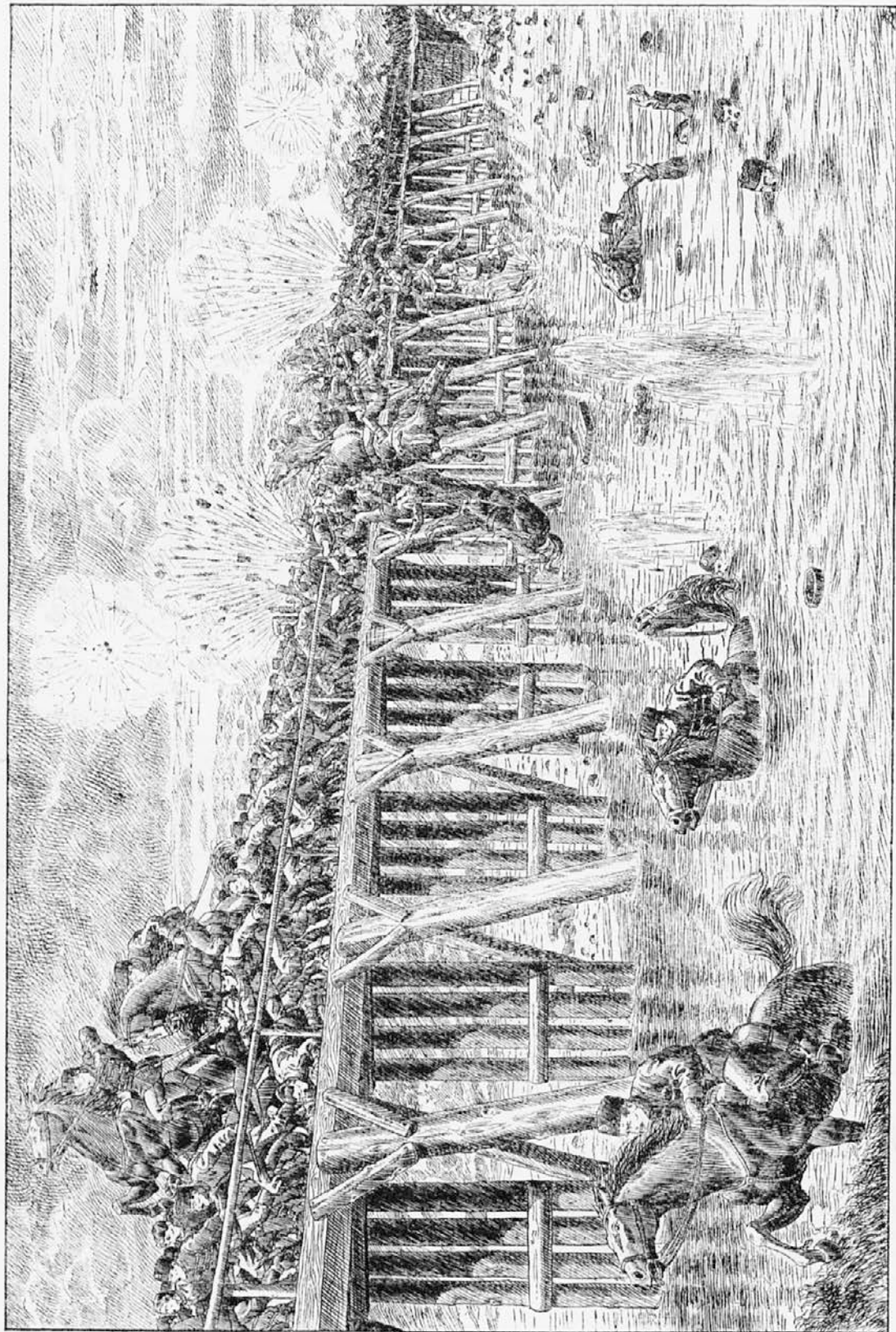
Čete same se v nobenem oziru niso udeleževale tega početja, pač pa četaši. Začeli so se vlomiti v stanovanja in hiše Hrvatov; kar se je dalo odnesti, so opleni, ostalo pa uničili. Pod pretveznim izpraševanjem po četah, orožju in municiji se je v resnici iskal denar, in kjer ga gospodar ni mogel ali ni hotel dati, je zločinska drhal izvajala »vojno pravo«. Vojaštvo je sicer zahtevalo vse, kar je potrebovalo, a je tudi vse takoj plačalo; vendar pa ni drugim zabranilo njihovega početja. Tako se je ena tolpa teh obsedencev vrgla tudi na gimnazijo in v najkrajšem času so bile njene dragocene zbirke, kabineti in knjige raztrgane, razmetane, razbite, uničene. Mi nočemo nič »hrvatskega«, so vpili blazneži, ko so ugonabljali zaklade, katere so zbirale tudi njihove generacije in ki so bili izmed najbogatejših v naši deželi. Še nekaj dni kasneje sem našel po cestah nagačene živali iz našega naravoznanskega oddelka. Hitel sem na poveljstvo in jih opozoril, da so v laboratoriju vendar-le tudi strupi; toda čeprav so takoj odposlali stražo, je bila škoda že ogromna.

Norost je postajala čedalje hujša; med drugim so tudi spremenili imena ulic v

»Kralja Petra trg«, »Kneza Mihajla ulica«, »Princ Jurijeva ulica« itd. Poslednje ime so dali ulici Bežanije, ki vodi proti Srbiji, in kmalu je ta ulica bila zanje res »Bežna ulica«. Bivši srbski prestolonaslednik je bil tudi nekaj časa v Zemunu. Takoj so vzeli talce, in sicer 73, in jih odpeljali v Belgrad. Od Hrvatov in Nemcev, ki so ostali v mestu, se skoro nihče ni upal na cesto; v strašni negotovosti smo čakali, kaj bo iz vsega tega. Medtem so nam prihajala slaba poročila. Srbi so se odpravili proti svojim hrvatskim sosedom, kjer so morili in plenili in uničili vse, kar so dosegli.

Tako so bile Hrtkovice popolnoma uničene, v Nikimi so prizanesli le občinskemu notarju, ki je bil Srb. Bogve, kaj vse bi bili ti ljudje še počeli v svoji naraščajoči norosti; toda v tem so že dospela prva poročila o njihovih grozovitih porazih. Takoj nato so prišle priče teh porazov — bežeče srbske čete, transporti ranjenec, ki so bili nekateri grozovito zdelani. Te so prenesli v naše bolnišnice in jih tudi pustili še potem, ko so se sami umaknili. Umikanje se je, kar se tiče Zemuna, popolnoma redno izvršilo, tako da smo bili po štiri in pol dnevnem srbskem gospodstvu zopet svobodni.

15. septembra krog poldvanajstih smo zopet videli prve naše vojake. Bilo je pet huzarjev, ki so se takoj zopet obrnili in odšli, a vendar smo vsi svobodneje zadihali, si stiskali roke in bili malone na tem, da nas obvlada paroksizem radosti, čeprav smo morali na dohod naših čet čakati še tri dni. Pa še nekaj smo dognali: s sovražno armado so izginili večinoma tudi oni, ki so nas v teh dneh tako stiskali. Zares kratko je bilo njihovo noro veselje in kričanje in brez ozira na njihova zlodela, za katera zaslužijo ostro kazen, se sedaj bridko pokore v svoji samoti. Ker naših čet še vedno ni bilo, smo organizirali meščansko stražo, ker sodrži, ki se je potikala po cestah, ni bilo zaupati. S pomočjo naše požarne brambe, kateri sem izročil nekaj strelnega orožja, smo toliko časa za silo vzdržavali red, da so prišle naše čete in ostale oblasti, ki bodo stari red kmalu zopet uvedle in strogo sodile one, ki so to zaslužili.

Beg srbskih vojakov na mostu čez Drino.

Nove podrobnosti o porazu srbske šumadijske divizije.

Evgen pl. Irinyi, ki se je vojskoval v fronti proti iz Bosne izgnanim Srbom, je poročal o popolnem porazu srbske šumadijske divizije. Poročilo slove: Srbska šumadijska divizija, ki je bila poražena na vrhovih Romanje Planine in se je morala umakniti v divjem begu, je bila po naših najodločneje zasledovana; 23. okt. opoldne smo došli v R., ko smo korakali ponoči in podnevi, kjer smo izvedeli, da se je sovražnik umaknil v dveh skupinah nazaj, in sicer Srbi proti V., Črnogorci pa proti S. Preden so se umaknili, niso pozabili, da so opletnili vse mohamedanske prebivalce, njih hiše so pa zažgali. Ko smo prišli, je vse gorelo s plamenom. Takoj smo gasili in smo še marsikaj rešili. Kmalu nato smo nadaljevali prodiranje proti srbskim silam, ki so jih tvorile z rezervami ojačena šumadijska divizija, 10., 11. in 19. pešpolk, trije kavalerijski švadroni in ena divizija artiljerijskega polka. Vse čete so bile ojačene z rezervami drugega in tretjega poziva. Naše prodiranje se je izvrstno posrečilo. Sovražnika smo dohiteli na njegovem begu že 24. oktobra zjutraj in ta dan smo uničujoče porazili šumadijsko divizijo. Vreme je bilo zelo ugodno. Za zavzetje srbskih postojank smo se borili več ur. Naše strojne puške in havbice so še o polnoči streljale. V teh bojih so bili Srbi popolnoma poraženi. Osvojili smo vse višine, ki so se nahajale v sovražnikovi posesti. Naši so skoraj obkolili sovražnikovo levo krilo in se je popolnega uničenja le s hitrim begom rešil. Priporili smo veliko vojnih ujetnikov, topov, strojnih pušk in znaten del trena. Ko so bežali Srbi čez Drino, jih je v reki veliko utonilo. Neki ujeti srbski stotnik je izjavil, da Srbi v celi srbsko-bolgarski vojski niso trpeli toliko izgub, kolikor so jih imeli v bojih zadnjega tedna. Srbske izgube so bile tudi dejansko strašne.

Padec Šabca.

Srbi se bore ob celi Savi. Pri njih se bori vsak, kdor more puško nositi. Število njihovih vojakov šteti je težko. Imajo toliko vojakov, kolikor imajo ljudi. Pri njih se tudi ženske bore. One kopljejo okope,

kuhajo na bojišču, nosijo vojakom hrano, streljivo in obvezujejo ranjence.

Srbski vojak doživlja strašne čase. Videl sem hlebe, s katerimi se preživljajo. To ni kruh, ki se uživa v mirnih časih! Njihovi hlebi so mešanica ovs, turšice, pšenice, rži in vseh mogočih snovi, stolčenih s kamnom.

To maso mesijo, zavijejo v mehko ilovico in vržejo v ogenj, da se speče. Drugačnega kruha tudi ne morejo speči, ker ne gredo nikoli iz okopov. Naši želodci bi ta kruh težko prenesli.

Pri Savi, koder naši še niso prestopili reke, sta obe vojski za okopi. Po Savi vozijo noč in dan naši monitorji, ki prizadevajo srbski vojski mnogo gorjā. Delo naših monitorjev je neprecenljivo. Imajo moderne lahke topove, s katerimi povzročajo Srbom velike izgube. Sovraštvo Srbom na te topove, ki so gospodarji Save, je zelo veliko. Pravijo, da obetajo poveljniki srbskih čet vsakemu vojaku, ki bi ujel mrtvega ali živega mornarja s teh monitorjev, po 500 dinarjev nagrade. Vsak strel iz njih na srbske okope povzroči med njimi krik in jadikovanje. Veličasten in strašen je pogled na večerno kanonado. Kakor da bi cel monitor gorel, ko izproži strel na srbske okope. Srbske čete mečejo proč orožje, beže in kličejo na pomoč nebo in zemljo. Nato se pa oglasijo še strojne puške, dokler se zadnji vojak ne umakne.

Srbski topovi, vsaj ob Savi, niso bogve kako spretni. Na zvoniku vaške cerkve, katero imam v mislih, so izstrelili iz njihovih postojank 500 strelcev. Sigurnost strelcev, ki so zadeli, je bila morda ena desetina.

Zdi se, da jim primanjkuje zadnje čase streliva. Preje so streljali iz topov velikega kalibra, sedaj pa streljajo s šrapneli v premeru 8 cm. Naši vojaki se šrapnelov ne boje toliko, kakor pa granat. Granate imajo kolosalen moralen in fizičen učinek. Po zraku švigajo s strašnim žvižgom, da ti otopi dušo in telo. Kjer padajo, se razlete s strašnim pokom in se razlete v stotine železnih kosov. Vsak tak kos prinese lahko smrt, ovoj sam pa predere 3 metre debel zid. Tudi rane, ki jih granate povzročajo, so hujše kakor one od pušk in krogel iz topov.

* * *

Naše čete so ležale pred Šabcem več kakor tri tedne. Taktika je zahtevala, da naše levo krilo ne zavzame prej Šabca, dokler ne pride naše desno krilo v Mačvo. Ležali smo zahodno in severno od mesta. Medtem se je bil boj neprenehoma: enkrat s puškami, enkrat s topovi. Šabac je bil poln srbske redne vojske, kateri je zapovedoval srbski polkovnik. Njihove čete so ležale zahodno in severno od mesta za okopi v treh vrstah. Vse skupaj je postalo enolično, naši vojaki so si že želeli boja. Nekoliko izpremembe so nam prinesli samo aeroplani, naši in srbski, ki so poizvedovali vojaške čete. Nekoč je priletel nad nas ruski aeroplan, ki je metal par tisoč metrov visoko v zraku letake, namenjene prebivalstvu mesta Šabac. Eden je padel tudi med nas, ki smo bili tostran Save. Na letaku so bile napisane s cirilico »naj-novejše« vestni ruske vojske. Rusi hrabre srbsko armado, naj se nikar ne vda, ker ji bodo prišli na pomoč. Budimpešta da je njihova, Berlin da je obkoljen od zavzniških armad itd.

Na dan Vernih duš je prišlo med nas novo življenje. Z jutranjo zoro se je začela strašna kanonada z naše kakor srbske strani, ki je trajala 24 ur. Naši monitorji (oborožene savske in donavske ladje) so začeli pravi ogenj; streljali so neprenehoma ves čas in pošiljali tisoč in tisoč strellov. Proti večeru je postajalo streljanje vedno hujše. Tresla se je zemlja, hiše in obzorje. Mislil sem, da je nastopil sodnji dan.

Šabac sam je bil zavrt v gost dim. Naši topovi so streljali na kraje, kjer so stali srbski topovi. Tu intam je izbruhnil požar. Ponoči, okoli 2. ure, je nastal pravi pekel. Nastali so strašni trenutki, katerih ne more nihče pozabiti, kdor jih je doživel. Mislili smo, da pada nebo na zemljo. Zdelo se je, da ves Šabac z okolico do kakih 5 km gori. Glava se maje in kolena se tresejo od peklenskega tulenja topov. Delala se nam je pred očmi tema, ko smo videli, da bruha iz 200 topov 200 ognjenih jezikov, da lete po zraku ognjene ptice in pojo granate svojo peklensko pesem. Srbske kroglice so letele na našo stran kakor gost dež. Na nekaterih krajih je Sava vsled strellov visoko vzkipela in dvigala vodo.

Monitorji so pluli neustrašeno po Savi, razsvetljevali srbske postojanke, streljali in donašali municijo sem in tja. Vsa srbska stran je bila razsvetljena. Srbi so bežali izza okopov, ranjeni so se plazili po trebuhih, umirajoči so vzdihovali in se vili v smrtnih bolečinah, zrak pa je napolnjevalo vpitje in jokanje, da so se nam rosile oči. Tupatam je kdo klical na pomoč nebo in svetnike, ranjenci so pa prosili drug drugega pomoči. Nekateri so se držali za prsi, drugi so se plazili k Savi, da si z vodo omočijo rano. Vse to sredi strašnega peklenskega rjovenja topov, streljanja ročnih in strojnih pušk.

Višek boja je bil naš naskok! Trobente so zabučale in trobile na naskok, iz sto in sto grl je zaorilo: Hura, hura! Naši so naskočili srbske okope. Pred njimi gredo častniki s sabljami v rokah: Naprej junaki, živela domovina, naprej v imenu božjem! Tako hrabre poveljniki armado v vseh jezikih. Nastal je strašen boj. Stal sem nekaj sto korakov zadaj v mrzli noči. Kri mi je oledenela v žilah in zdelo se mi je, da mi je zamrlo srce. Bije se strašen boj z bajoneti ob okopih, topovi streljajo v zadnje sovražne vrste.

Nastal je odmor za nekaj minut. Nato se je začelo iznova. Sovražnik začne bežati; izgubil je vse tri vrste okopov, topovi streljajo nanj od strani in infanterija mu je vedno bliže za petami. Naši korakajo v mesto.

Naši vojaki veselo vzklikajo, sovražnik pa beži v neredu proti mestu Valjevo. Branitelj Šabca, neki polkovnik z več častniki in moštvom, je obkoljen od naših čet. Moštvo se je vdalo, polkovnik se je pa ustrelil z lastnim samokresom. Na carinski zgradbi ob Savi se je pa pokazala avstrijska zastava!

Dani se, boj je ponehal in Sava teče okrvavljena mirno naprej, kakor bi pela mirno pesem padlim junakom. Del naše vojske preganja sovražnika, drugi obvezuje ranjence in pokopava mrliče, tretji zbira ujetnike. Upehani so, izdelani in izmučeni; na obrazih se jim bere žalost. Solnce je zopet izšlo, po Savi vozijo zopet čolni, ki so tri mesece počivali. Šabac je padel, rodno mesto pokojne kraljice Druge Mašin.

Črtice.

I.

Na osvojenem zemljišču.

Solnce je zahajalo, ko smo se trudnih, počasnih korakov bližali Drini. Solnce je še vedno pripekalo, pot se je pokazal na vseh straneh izpod trdega, novega jermena, telečnjak nas tišči in nihče ne koraka praviloma, kakor bi trebalo, pa tudi molčijo vsi. Zapustili smo zadnje kočice bosenskih kmetov, ki jih je komaj videti iz sliv in drugega drevja, povsod je vladala tihota, ki jo je pretrgalo samo to, da je kak vojak stresel telečnjak, da bi si za hip olajšal breme. Korakali smo skozi morje koruze, polne strokov in visoke rasti, tako da nas nihče ne bi mogel iz nje videti. Cesto smo bili že davno zapustili, korakali smo le s težavo po neravnih tleh, zasajenih s koruzo, kar se pred nami odpre velika livada, obrasla z visoko, gosto travo, dočim je ob strani proti Drini rastlo nizko, gosto vrbje. Tu je bila pot zaznamovana; vrbje je bilo v širokosti navadne ceste posekano, in tako se je ta pot v ovinkih vlekla do Drine. Prispeli smo na tla, ki jih zelo deroča in hitra Drina preplavlja. Čutili smo, da ni daleč reka, ki jo moramo preiti, da stopimo na sovražnikovo ozemlje. Ko smo stopali po suhem melju in pesku, nas ni bilo niti slišati, in ker ni nihče govoril, se je čulo samo težko dihanje pod težkim bremenom na ramah. Medtem so prve vrste že dosepele na debeli pesek, ki je pod podkovanimi čevlji zelo škripal. Prišli smo tudi čez to nasipino zopet na travnik, in tako se je to menjalo po celem okolišu, ki ga Drina preplavlja. Povsod smrtna tihota, nihče se ni ganil v tem pustem, gostem vrbju; samo vrane in kavke so priletavale in odletavale iz Srbije in na srbsko stran. Naenkrat smo zagledali Drino, ki je zableščala v solncu, in vsi smo istodobno zaklicali: »Evo Drine!« Naše predstraže so bile že odšle čez pontonski most, in na nasprotni obali se je tupatam zagledalo kakšno bodalo, ki je molo iz gostega vrbja. Na mostu in v njegovi bližini je bilo živahno življenje. Na obeh straneh so stale straže, v pontonih pionirji, ob obali pa so se vrstili vozovi z živežem in strelivom, pripravljeni, da se podajo na

srbsko stran, ko bodo odšle zadnje čete. Dolgo smo hodili po nasipinah Drine na srbski obali, ker je poplavljenno ozemlje tu še širše in so nasipine višje kakor na bosenski strani. Šli smo čez reko uprav na kraju, kjer so bili Prinčip in tovariši s pomočjo srbskih financarjev prenesli orožje in bombe na našo stran. Ko smo zapustili vrbje, se je pred nami razprostrla proti vzhodu in jugu velika ravnina, obkrožena in zaprta z nizkim, prijetnim hribovjem, za katerim se vzdigujejo čedalje višje gore, ki smo jih videli daleč proč v modrih obrisih. Kamor pogledaš, polja s koruzo, že požeto in posekano, da bi se ne mogel vanjo skriti kak četaš in da bi ne doživeli kakšnega presenečenja. Pet kilometrov približno od Drine je stala kmečka hiša, prva, ki smo jo zagledali, pa tudi ta je bila prazna; vrata razbita, okna izdrta, vse preiskano! Na naši levi in desni strani so namreč močni oddelki preiskovali ozemlje in so se z nami vred pomikali naprej. Zagledali smo drugo, tretjo in nadaljnje hišice, vse v slivnjakih, vse odprte in prazne, dočim je malo preprostega pohištva ležalo razmetano okrog koč. Ob vsaki koči je bila koruzarna, v nekaterih še stare koruze, pred hišami pa sodčki za »rakijo«, seveda prazni. Na desni strani poti, po kateri smo hodili, je stala kočica, vsa preluknjana s streli, podobna rešetu. Kočica je bila napravljena iz sežgane opeke, vložene v leseno okvirje hišice. Bržkone je bila svojčas v njej iskala zavetja kakšna umikajoča se srbska četa in menda se je tam vršil kak boj, — toda nismo našli sledi, ne mrtve ne žive. Zopet samo nepregledno polje koruze pred nami, vmes pa posejane slive, katerih sadje je že dozorelo, dočim je bila koruza najboljša za peči. Drugega sploh v Srbiji nismo našli. Prispeli smo, ko se je solnce že skrilo za gore in je prvi mrak začel objemati L... Tu smo imeli napraviti taborišče, kajti tam je bila lepa prizemna hiša, v kateri bi se imelo namestiti poveljništvo armade, ki je operirala v Srbiji in je bila že tako daleč napredovala, da je do nas dohajalo samo bobnenje topov. Takoj smo bili odposlali na važnejša mesta poljske straže. Ravnokar smo hoteli odložiti opremo, ko so začeli s severne strani padati na nas streli. Vsakdo je takoj zgrabil za puško

in v hipu smo bili vsak na svojem prostoru. V trenutku smo bili razviti v črti proti strani, s katere je prihajalo streljanje, ki je postajalo vedno hujše. Naše patrulje so živahno vračale »milo za drago« v hosto, iz katere so streljali četaši, toda le malo časa, ker smo jih obkolili in polovili. Nekateri med njimi so imeli puške in bombe, nekateri pa samo revne, z žico povezane in pokrpane pištole. Oblečeni so bili slabo, izraz divji, surov, oči povešene, pogled proč od puškinih cevi in bodal, naperjenih proti njim. Nekateri so bili skriti v vršičevju dreves — tako se četaši borijo najraje, da streljajo z drevja — in niso hoteli dol. Kdor pa ni hotel, se je v hipu zvalil v svoji krvi pod drevo. Malo potem se je zaslislala salva, in četaši — junaki izza hrbta — niso več dihali! Visok holm z velikim križem na vrhu kaže, kje so pokopani. Noč smo prespali pod šotori mirno, in zjutraj je bilo okrog nas vse v najlepšem redu. Postavili so telefon na vse strani, namestili pisarne, vojno pošto, kuhinje in pekarnice, nešteti vozovi pa so se vozili neprestano z živili mimo nas za oskrbo armade v notranjosti Srbije. Ob cesti in dalje proč od nje stoji več lepših, zidanih hiš, več pa še nižjih in manjših iz vrba in nežgane opeke. Vse zapuščeno in prazno, v hišah vse razmetano! Okrog hiš se je potikala goved, mukajoč, dohajaje in odhajaje s polja in gozdov. Svinje so rile po dvoriščih in vrtovih in perutnina je letala preplašena na vse strani. Psi so poiskali kakršnosibodi zavetje, pripeti pa so tulili od žeje in glada in bi pocrkali, da jim kak naš vojak ne pretrga lanca ali vrvi. Vodnjake — ima ga vsaka hiša — smo takoj preiskali. Voda je bila pitna in zdrava. Vsem se nam je odvalil kamen od srca, ko smo se rešili najhujše sovražnice — žeje. Kmalu so bili bližnji vodnjaki prazni, voda gosta, blatna; morali smo se lotiti oddaljenejših, ki jih je bilo v vasi dovolj. V taboru se je razvilo živahno življenje. Vsak je imel dosti dela: da se čez več dni preobleče (če ima kaj), umije, opere umazane srajce in spodnje hlače in zašije, kar je treba na obleki ali na opremi. Take prilike se izrabljajo hitro in v polnem obsegu, kajti nihče ne vé, če bo imel še kdajkoli priložnost, da se očedi in se odpočije. V šotore smo prinesli slame, ki

je je bilo v bližini dosti. Taborišče se je pometlo in osnažilo, daleč zunaj pa smo napravili latrine. Vsi smo imeli svojega dela dovolj, vsi smo se gibali prosto in brez skrbi kakor v lastni hiši. V eni izmed boljših hiš se je uredila začasna bolnišnica. Ranjencem, ki so jih dovažali iz bojnih črt in jih pošiljali dalje v Bosno, se je slaba godila — vsled sto in sto povpraševanj. Vsakdo je hotel izvedeti, kako je na bojišču, ali mu je ta in ta prijatelj ranjen ali mrtev, ali pa brat, sorodnik, znanec. Dolgo smo tekali za vozovi in na uboge ranjence je deževalo vse polno novih vprašanj. Vpraševalci so se vračali v tabor in tam raznesli, kar so novega zvedeli. Ko so prispeli novi ujetniki, — pripeljal jih je 16. polk, — je nastal pravi dirindaj in malo je manjkalo, da se niso stepli. Ujetniki so napravili vtis svobodnih mož; nekateri sploh niso hoteli izpregovoriti besede. Neki visok Sumadinec se je začudil nam Srbom, da govorimo srbsko in se borimo proti Srbom. Komaj smo mu mogli dokazati, da smo Hrvati. Kajti on še baje nikdar ni čul za to ime, vé samo, da so Srbi na svetu — do morja, čez Savo in Donavo. Ranjenci in ujetniki, nepregledne vrste vozov z živili in strelivom so nas srečale. Strelav iz topov že nismo čuli, grmenje topov nas ni več dosegalo, ker so naše čete že daleč prodrle v Srbijo. Ko smo šli po teh krajih Srbije, nismo našli nobene sledi bojev. Za vasjo se je vzdigovalo že nizko hribovje, pokrito s kmečkimi hišicami, obsajenimi s slivami, za njimi pa visoko gorovje, s hrastjem zaraslo. Gričevje je s severa in juga zapiralo veliko kotlino, po kateri vozi ozkotirna železnica od Š... do L..., in v tej dolini je postaja L..., popolnoma zapuščena, zaprta, nedotaknjena, krož nje pa veliko skladovje drvâ za kurjavo. V tej kotlini smo našli sledi bojev: mnogo izstreljenih patron in več kosov šrapnel in granat, nekaj razbitih pušk, čepice in plašče srbskih vojakov. Na južnem pogorju so se utrdili Srbi. Izkopali so jarek, spredaj dobro utrjen in maskiran z grmovjem. Naše čete so mogle tu le zelo težko napredovati, ker so morale priti pred sovražnika po goli ravnini, ko je on streljal nanje iz dobro utrjenih okopov. Kolikor više smo prihajali v hrib, tem več sledov borbe in bojev smo dobili:

čedalje več odmetanega orožja in obleke, za okopi pa je bilo videti tudi mnogo srbskih mrtvih vojakov. Vsi že črni v obrazu, napihnjeni in dišeči. Ležali so na trebuhih ali na hrbtu, slabo oblečeni, večinoma v opankah, le malokdo v črevljih. V okopih je bilo tudi mnogo mrličev — saj je nad meter globok; tako so si ti nesrečneži sami morali izkopati svoj grob! Ob plotu slivnjaka je ležal mlad, lep, črnomljen srbski častnik. Zdelo se je, da spi. Ležal je na ledjih, roke pod glavo, život iztegnjen, noge prekrizane — kakor da počiva. Tudi on je bil že črn v obrazu in napihnjen. Bluzo je imel nekoliko razpeto, čevlji so bili fine vrste in niso nikakor kazali, da so namenjeni za vojno. Ranili so ga v prsi, splazil se je v senco, pod slive, in je tam umrl. Obronek holma, na katerem je bilo mnogo češpelj in nekaj kočic, je topovje strašno razrušilo. Stebla dreves so prelomljena, hiše poškodovane in razbite, zemlja izruta na krajih, kakor da bi bila razorana, ograje vrzene daleč proč, ubiti voli, crknjene krave, mnogo puškinih patron starega in novega modela, čepice in torbe srbskih vojakov. Povsod neznosen smrad od človeških in živalskih trupel. Zlasti z desne strani, čez pot, ki vodi navkreber v vas med koruzo. Tam je bilo mnogo mrličev, vsi v kupih, padlih v groznem topovem ognju. Poleg poti je ležal mrtev edini naš vojak, ki smo ga našli na bojišču. Vrh brega so bili Srbi zapustili en poljski top in eno strojno puško; prvemu so vzeli zaklopnico. Tu se je bila razvila huda bitka, ki se je končala s tem, da so se morali Srbi hitro umakniti, čeprav jih je naša vojska napadala iz doline ter osvojila pri tej priliki mnogo pušk, top in strojno puško. Ob cesti so bile vse hiše prazne, razen ene, pred katero je sedel star mož z družino, držeč v roki velik križ. Odkril se je in pokazal na belo zastavo, pritrjeno ob plot. Takih belih zastav je bilo najti tudi pred drugimi hišami, ki so pa bile prazne. Starček nas je pogledal plašno, ker se je bal, da ga mi »Švabi« ne bi razumeli, potem pa, ko je videl, da temu ni tako, se mu je razvezal jezik in je začel pripovedovati o groznem ognju, ki se je te dni vršil ob njegovi glavi, da ni hotel zapustiti svoje hiše, marveč jo čuva s sinaho in vnukoma, dočim sta mu

sina šla v boj, pripravljena žrtvovati življenje za domovino.

V veliki kotlini, ki jo prereza potočič, so pasli otroci, veselo poskakujoč, svojo čredo, po potoku pa so plavale gosi in race in iz hiš so se prikazovali moški in ženske, in čeprav so bili daleč od nas, so mahali z belimi robci, odhajajoč na severni holm te doline. Na tem griču ni bilo sledi o tako hudem boju kakor na južnem. Izkopan je bil samo en okop, pred njim malo vejevja, v njem in okrog njega pa nekaj pušk, ki niso več izvršile svoje naloge. Dve stari puški samo z enim nabojem in nekaj čepic, plaščev in ena častniška bluza. Vzeli smo s seboj za spomin raznih manjših izstrelkov, ker večjih kosov ni možno nositi. Na tem hribčku so bile hiše lepe in obdane z lepimi sadovnjaki; od daleč so bile videti kakor vile. Ograje okrog vrtov so bile podrte; podrli so jih vojaki, ki so preganjali sovražnika čez dol in breg. Povsod je ležalo vse polno mrtvih Srbov. Neki moški in njegova žena sta nas plašno pričakovala in mahala z robci iz koruze, zahvalivši se, ko se jima je reklo, da se jima nič ne zgodi, če bosta mirna. Kmalu se je prikazalo več žensk z otroki v naročju pred hišami, na katerih so visele bele zastave. Vsi so bili srečni in zadovoljni, ko se jim je reklo, da se jim ne zgodi nič hudega. Prinesli so vojakom sliv in slivovke. Žalibog, da so je vojaki, ki so šli tod, le tako malo pustili, kajti pitna je in lahka! Pogled se je razprostiral odtod na ravninico in potem na visoko, podolga-sto brdo med ravninama. Z brda je šumljal precej močan potok. Na tej ravnini so bile raztresene bele hišice, lepo urejene z nasadnjaki, nekatere pa tudi s cvetličnimi vrtovi, ki jih je prej negovala nežna dekliska roka. Zdaj je menda tudi to prenehalo. Naenkrat nam visoke gore zapro vsak pogled. Samo proti zapadu se vidi še drinska ravnina na srbski in bosenski obali. To je visoka, gorska ravnina, na kateri so se še kazali sledovi prenočevanja čet. Naše patrone, naši kartoni. Naši so se tu okrepili za nadaljnje prodiranje. Ob mostu pri potoku smo zagledali veliko zidano hišo s trgovino in zalogo koruze, sliv, žganja itd. — vse domalega razrušeno. Na planini smo videli kočjo pri koči, precej daleč drugo od druge, nikjer pa

ljudi — samo vole in krave, konje in prešiče, ki so se potepali z mesta na mesto, najrajši med koruzne nasade. Ob potoku nov grob, brez napisa. Kdo vé, kdo tu počiva? Slovan z Mačve, Slovenije ali Makedonije? Pozabljen, nevšet, nezaračunjen med gromadami žrtev! Grozen vtis napravi tak pozabljen grob!

Kakor je bilo ukazano, so orožniki pripeljali iz Bosne mnogo kmečkega ljudstva z lopatami in motikami, da pokopljejo srbske vojake, ki jih je srbska vojna uprava pustila ležati pod milim nebom, dočim se je za topove in strojne puške poskrbelo, da jih spravijo do bližnjega poveljstva. Pri pokopavanju so pomagali tudi domačini iz srbskih vasi, ki so pripovedovali prave čudeže. Neki Srbi so pravili, da je v njihovi vasi, katere lepo cerkev je poškodovalo topovje, stanoval kmet z ženo brez otrok. Pred odhodom v vojsko je ženo ubil in hišo zažgal... Vse da je opustošeno, razdrto, porušeno, poteptano. Ko se vojna konča, bo treba pričeti novo življenje in novo gospodarstvo. Vsi letošnji pridelki so uničeni. Enako žalostno da je povsod v Srbiji.

II.

Kaj pripovedujejo naši ranjenci s srbskega bojišča.

Ko so pripeljali v Zagreb ranjence, je stopil k podmaršalu Scheuerju neki praporščak in mu izročil magacin, v katerem so bile še štiri patrone. Pripovedoval je, da je bil na patrolji iz zasede obstreljevan, da je padel in videl na prsih bajonet. Hitro je potegnil samokres in je napadalca ustrelil. Za spomin je vzel magacin s seboj. Neki drugi ranjenec je poročal, kako junaško da so se držali vrlji Varaždinci, ki so vrgli z jurišem sovražnika z velikimi izgubami iz njegovih utrjenih postojank in ki so nato sami zavzeli za nadaljnje operacije važno mesto. Vsi ranjenci pa poročajo, kako nečloveško da se je zadržalo srbsko prebivalstvo, ki prosi izprva milosti in ki ga naši zato puste pri miru, dobroto pa vrača z napadi iz zasede. Naši vojaki zato srbskemu prebivalstvu ničesar ne verujejo in najstrože nastopajo proti krivcem. A ne samo civilno prebivalstvo, tudi srbska redna vojska je zakrivila v boju največje krutosti. Ne spoštujejo Rdečega

križa, v njih vrstah se bore komitaši, kar sklepajo iz dejstva, ker je bilo več naših vojakov ranjenih s svinčenkami iz starih ruskih pušk, s katerimi so komitaši oboroženi. Ranjenci splošno pripovedujejo, da Srbi slabo streljajo in da njih artiljerija nasproti naši popolnoma odpove. Iz poročil ranjencev se tudi sklepa, da so se pri Loznici nahajale močne srbske čete, ki so se zbrale v Valjevu.

III.

Poplačana usmiljenost.

Naslednje se je zgodilo med vojaki, ki stoje v bojih proti Srbom: En mož je padel. Zapustil je vdovo in več otrok brez premoženja. Njegovi tovariši pri kompaniji, sami resni, dobri Hrvatje, so začeli med seboj nabirati za zapuščene sirote. Neki njih podčastnik bi dal rad eno krono, toda ni imel drobiža; samo en papirnat bankovec za dvajset kron. Drug tovariš mu je hotel posoditi eno krono, kar je pa podčastnik odklonil, češ, da hoče darovati za sirote iz svojega. S trudom je našel tovariša, ki mu je izmenjal dvajsetkronski bankovec. Eno krono je daroval za sirote, ostalih 19 kron pa je ta podčastnik shranil v vrečico in jo obesil pod obleko krog vratu. Ko je podčastnik malo minut pozneje odšel na svoje mesto, ga je zadela prva kroglja, ki je priletela od sovražne strani. Toda glej: kroglja je zadela v vrečico, v kateri je imel drobiž z 19 kronami. Vse krone, med njimi en petkronski tolar, so bile skrivljene, podčastniku pa se ni nič zgodilo. Kako je bil sedaj ta vrlji mož vesel, da je iz usmiljenja zmenjal dvajsetkronski bankovec. Vseh 19 kron hoče nesti domov kot spomin svojim otrokom. — Tako je Bog čudovito poplačal usmiljeno srce.

IV.

Bilo bi prijetno, toda...

Neki vojak, ki se bje v naši armadi proti Srbom, je pisal:

»Dne 6. septembra so imeli v kraju... mašo. Naenkrat alarm! Srbi so baje prekoračili Savo. V brzem pohodu so marširali baje štiri ure proti jugu. V daljavi smo videli bele oblačke šrapnelov, slišali grom topov in strele pušk.

Tukaj smo napravili dalekosežno švarmlinijo. Za nami so prihajale rezerve. Že so žvižgale krogle. Pred nami so ležali že štiri ure drugi tovariši v švarmliniji. Hiteli smo naprej, da pridemo do teh tovarišev.

Začelo se je strašno streljanje. Krogle so žvižgale nad našimi glavami kot bi žvrgolele lastovke. Tekli smo kakih sto korakov naprej, potem streljali in zopet streljali. Naše strojne puške so začele delovati, topovi so grmeli. Pa je bilo Srbom preveč, tako so hiteli se umikati, ko smo mi hiteli prodirati. Naše topničarstvo je oddajalo strel za strelom. Pri drugem strelu se je podrl srbski most. Veselje je zavladalo v naših srcih. Hura! Bajonete ... hura, hura!

To je bil napad!

Tisoče Srbov je našlo hladni grob v Savi. Stotine jih je ležalo ob bregovih Save, podrtih od naših topov. Od naše strani smo začeli sovražnika vedno ožje in ožje obkroževati. Naših bajonetov in našega hura so se bali. Dvigali so roke, pretepavali svoje častnike in prosili usmiljenja. 6000 Srbov smo na ta način ujeli.

Od tega dne smo prodirali vedno bolj proti jugu. Prekoračili smo Savo in vzeli že mnogo srbskih vasi.

Bilo bi prijetno tako, toda gotovo je, da je vojska nekaj strašnega. To vemo mi, ki stojimo že dolgo noč in dan na bojnem polju ...»

V.

Junaški stotnik.

Pri prehodu čez Drino se je v zadnjih bojih posebno izkazal neki avstrijski stotnik, po rodu Srb. Peljal je 180 prostovoljno priglašeni vojakov prvi čez Drino med strašnim srbskim ognjem. Vztrajal je s temi možmi cel dan in celo noč onstran reke med najhujšim ognjem. Ko mu je zmanjkalo municije, je poslal dva moža pobjo. Spal je sam s svojim oddelkom pod hribom, na katerem so grmeli srbski topovi. Kljub temu ni izgubil nobenega moža, razen nekaterih ranjencev. Na čepici je imel šest lukenj, narejenih od srbskih strellov. Ostale čete tokraj Drine so mislile, da je že davno ujet. Drugi dan se je pa brigadi, ki je prekoračila reko, na veliko veselje zopet pridružil. Stotniku je ime Turudija.

Deseti sešitek „SVETOVNE VOJSKE“, ki izide dne 15. marca, bo prinesel pisma slovenskih vojakov, ki se bore proti Srbom in Črnogorcem in bo na ta način nadaljevanje popisov tega sešitka. Poleg tega bo priobčenih v desetem sešitku več zanimivih črtic iz bojev na jugu.

Zemljevid Europe

bo priložen enemu prihodnjih sešitkov. Nudil bo še mnogo več, kakor se je prvotno poročalo. Ker bi morala pa vsled zemljevida odpasti dva sešitka, smo se na željo naročnikov odločili zemljevid naročnikom po znižani ceni posebej zaračunati. Za naročnike „Svetovne vojske“ bo veljal zemljevid samo 1 K. Sam zase kupljen bo pa veljal zemljevid 3 K. Naročnikom „Svetovne vojske“ bomo z zemljevidom poslali poseben račun in položnico za 1 K.

☛ „Svetovna vojska“ se naroča v Katoliški Bukvarni v Ljubljani. ☛